COMMUNIO

NEMZETKÖZI KATOLIKUS FOLYÓIRAT

PÁZMÁNY PÉTER KATOLIKUS EGY... Könyvtár BUDAP...

Jézus misztériumai

Michel DUPUY
• Jézus misztériumai

GÁL Ferenc
• A misztériumok értelme

Anton ŠTRUKELJ
• Az ikonok szellemi szépsége

Aldino CAZZAGO
• A csend a liturgiában

GÁL Ferenc
• Az áldozat misztériuma

Xavier MORALES
• Még egyszer a misztériumról

2002. **Urunk mennybemenetele**

COMMUNIO
nemzetközi katolikus folyóirat

Kiadja:
a Communio Alapítvány
Budapest

Felelős kiadó:
Bolberitz Pál

Szerkesztőbizottság:
Pápai Lajos, Ternyák Csaba,
Bolberitz Pál, Fila Béla, Győrffy Andrea,
Jelenits István, Kereszty Rókus, Kunszt György, Maróth Miklós,
Nemeshegyi Péter, Roska Tamás, Rózsa Huba, Tímár Ágnes

Felelős szerkesztő:
Török József

Főmunkatárs:
Erdő Péter

ISSN 1217–2456

Szerkesztőség:
1053. Budapest, Papnövelde u. 7.

Nyomda:
dgapé
Agapé, Ferences Nyomda és Könyvkiadó Kft.
6725 Szeged, Mátyás tér 26.

A Communio szerkesztősége a 2001. év 4. számával kapcsolatban számos pozitív visszajelzést kapott, ugyanis a történelemhamisító filmet Budapest mozijaiban játsszák és hatalmas propagandaanyaggal árasztották el a fővárost, a levelezőlap nagyságtól az óriás plakátig, amely megváltásunk szent jelét, Krisztus Urunk keresztjét gyalázza meg azzal, hogy a plakát tervezője egybemossa a horogkereszttel. A filmmel foglalkozó tanulmányoknak sok olvasó megörült és a szerkesztőséggel ezt megosztotta. Az örömbe üröm is vegyült, mert a magyarországi katolikus sajtó egyes fórumai a szerkesztőség kérésére sem voltak hajlandók hírt adni a Communio e rendkívül aktuális számáról. Időközben kiderült, hogy a kereszténységet gyalázó plakát alkotója a hírhedt Benetton cég plakáttervezője és köztudott, hogy a nemzetközi reklám-szakma sokszor állást foglalt a Benetton cég reklámjainak etikátlansága kapcsán. Ez az utóbbi tény mindent elárul azon pénzügy körök gondolkodásmódjáról, akik ezt a filmet megcsináltatták és a hatalmas összegeket igénylő propagandaanyaghoz biztosítják az anyagi forrásokat. Miközben a világ számtalan országában éhínség, belháború pusztít, addig a kereszténység lejáratása világméretű propaganda céljaira nem sajnálják a pénzt. Egyszer majd őket is elszámoltatják.

A Communio nemzetközi katolikus folyóirat magyar változata a 2002. év első és második számát Jézus misztériumának szenteli. Ezzel a témaválasztással párhuzamba kerül a nemzetközi szerkesztőség által kijelölt irányvonallal. Az elmúlt kilenc év során a szerkesztőség igyekezett a Commu-

nio negyedszázados tanulmány-terméséből úgy válogatni, hogy azok az írások jussanak el magyar nyelven a teológia és a keresztény kultúra iránt érdeklődő olvasókhoz, amelyek az egyéb hazai teológiai és kulturális jellegű folyóiratokból hiányoztak és hiányoznak. Az első főszerkesztő Gál Ferenc elgondolása ezzel teljesült. Mostantól a nemzetközi szerkesztőség által javasolt témákról készült legújabb tanulmányokat fogja közölni a magyar változat. A szerkesztőség kiemelt módon megköszöni hűséges olvasóinak a támogatást és az érdeklődést, valamint a megértést.

TARTALOM

Michel DUPUY
JÉZUS MISZTÉRIUMAI 3

GÁL Ferenc
A MISZTÉRIUMOK ÉRTELME 15

Anton STRUKELJ
AZ IKONOK SZELLEMI SZÉPSÉGE 19

Aldino CAZZAGO
A CSEND A LITURGIÁBAN 31

GÁL Ferenc
AZ ÁLDOZAT MISZTÉRIUMA 48

Xavier MORALES
MÉG EGYSZER A MISZTÉRIUMRÓL 54

Michel DUPUY

JÉZUS MISZTÉRIUMAI

Történelmi megközelítés és a közvetlen ismeret

Pünkösd napján Péter a tömeget emlékeztette arra, akit az emberek már hallottak beszélni, cselekedni: „A názáreti Jézust Isten igazolta előttetek a hatalmas csodákkal és jelekkel, amelyeket – amint tudjátok – általa vitt végbe köztetek" (ApCsel 2,22). Az ember általában így ismeri hírből azokat, akiket rendkívüli cselekedeteik nevezetessé tesznek, vagy akik az ember egzisztenciáját meghatározó módon, morális felelősségükkel és döntéseikkel befolyásolhatják.

Más módon ismeri a ember a szüleit, házastársát, gyermekeit, a hozzá éközelállókat???: velük élve, párbeszédet folytatva, látván cselekedeteiket, észlelvén reakcióikat, megtudja mindazt, amit a „hivatalos" ismeret nem tartalmaz. Az együttérzés, az érzelem pedig lehetővé teszi az ember számára, hogy olyasmit is érzékeljen, arra is rájöjjön, amiről a másik nem beszél. A másik embernek ez a fölfedezése a hosszabb tartammal (*durée*) áll kapcsolatban. A vizsgáló nézőpontja változik, és az a személy, akit egyre jobban megismer az ember, szintén fejlődik: a fiatal már nem gyermek, a felnőtt, akit a tapasztalatok formál-

tak, már nem az a fiatal, aki volt egykoron. A pszichoanalízis azokat a finom szálakat keresi, amelyek az emberi személyiség bonyolult szövetét alkotják. Ám ez a modern tudomány legyen akármilyen mélyre hatoló is, mindenki megőrzi a maga misztériumát: abban az esetben, ha szabad marad, megőrzi előre-nem-láthatóságát, kiszámíthatatlanságát.

A keresztény gondolkodás kezdettől fogva nevén nevezte és minősítette Jézust, legjelentősebb cselekedeteit nyilvánosan hirdetve; a csodákat, amelyekről Péter beszélt, és leginkább az üdvözítő tetteit: Jézus az Üdvözítő. Vajon nem fedezhetjük föl Jézust olyan módon is, ahogyan mi a hozzánk közel állókat megismerjük? Sokan óhajtották ezt, és Szent Pál szavai táplálták reménységüket: „Én is ismerem majd, amint én ismert vagyok" (1Kor 13,22).

Álljunk a valóság talaján. Miként lenne ez itt evilágban lehetséges? Lényegében Jézust az evangéliumoknak köszönhetően ismerjük, amelyek tartalmazzák különböző körülmények között tanítását, szavait, tetteit.

Jézus tömegeket tanított hosszú órákon át. Ám szavai, beszédei, imádságai, amelyek megőrződtek, nem túl hosszúak. Valójában szavainak görög nyelvű fordításával rendelkezünk, és az evangélisták a maguk módján adják vissza azokat. Ezek a szövegek nyilvánvalóan nem tartalmazzák mindazt, amit Jézus elmondott. Ezen nem szabad csodálkoznunk. Gondoljunk életünk valamely fontos eseményére és próbáljuk meg írásban visszaadni az akkor elhangzottakat; minden kétséget kizáróan néhány kevésbé közhelyszerű, vagy különösen találó mondat eszünkbe fog

jutni. Nem sok oldalt fog megtölteni írásunk. Csak töredéke lesz mindannak, amit hallottunk, mondtunk. (Hacsak utólag nem találjuk ki, szép kerekded egészre a hallottakat-mondottakat. – *A fordító megjegyzése.*) Jézus osztozik az emberi állapotban, és nagymértékben innen ered homályossága. Szavai, tettei nagyobb részben elvesztek; s noha a legfontosabbak megmaradtak, csak azoknak volt részük ez utóbbiban, amit környezete megjegyzett, mert ő akarta, hogy megjegyezzék, a többi eltűnt a feledésben. Ami pedig azokat illeti, amelyek pontosan megőrződtek, leggyakrabban nélkülözik a személyes hangsúlyt, a szavak melegségét, a beszélő érzelmeit, amelyek biztosan nagyobb benyomást gyakoroltak maguknál a szavaknál, azok tartalmánál is. Márpedig amit az evangélisták ránk hagytak, azok sokkal inkább saját lelkesedéseik vagy hitbéli bizonytalanságaik, és kevésbé Jézus érzelmei. Ez a megállapítás nem a sugalmazottságukat vonja kétségbe, hanem árnyaltabb emberi megközelítést jelent. Az apostolok bizonyosságai, örömei valójában halvány visszfényei mindannak ami Jézusban élt.

Meghalt hozzátartozóinkkal kapcsolatban szavaiknál jobban emlékezünk azokra az eseményekre, amelyeket velük megéltünk. Néha bizonyos, pontos pillanatok, momentumok felejthetetlenné válnak anélkül, hogy pontosan el tudnánk azokat helyezni más momentumokkal kapcsolatban. Nem egyszer ez fordul elő az evangéliumokban is, az időbeli tájékozódási pontok gyakran hiányoznak.

Tehát bele kell nyugodnunk a Jézusra vonatkozó ismereteink korlátozottságába.

Törekvés Jézus megismerésére

Az adottak efajta hiányát sokan azzal oldották meg, hogy a képzelőerőhöz fordultak. Mi mást lehetne egyébként tenni, ha például el akarjuk képzelni a „betlehemet"? Akkortájt nem létezett fényképezés. A hely neve – Betlehem – viszont szerepel az evangéliumban. A helyszín részleteiről vajmi keveset tudunk, Mária és József arcvonásai, öltözetük sem ismert. A régi ábrázolások adhatnak valami támpontot? Nem, mert a zsidók a képi ábrázolás tilalma miatt alig művelték a figuratív művészetet és a megmaradt alkotások aligha elégítik ki kíváncsiságunkat. Akkor, mivel Isten nekünk képzelőerőt adott, miért ne használnánk? A képzeletünk személyiségünk része, és segít megelevéníteni azokat a barátainkat, akiket nem látunk. Miért ne használnánk, miközben tisztában vagyunk azzal, hogy nem rendelkezik történelmi forrásértékkel. Készítsünk betlehemet képzelőerőnk segítségével és az „improvizált" bölcsőhöz közelítsünk tisztelettel és szeretettel.

Azok, akik allergikusak minden hagyományra és hagyományosra, a szigorú igazság örve alatt, elvetik ezeket a nem-problémamentes rekonstrukciókat. Néhányan radikálisan különbséget akarnak tenni a történelem Jézusa és a hit Jézusa között.

Közülük egyesek vidáman állítják a maguk oldalára a történelmi ismeretek szerény mennyiségét. Számukra lényegtelen, ki volt Jézus kortársai szemében. Csak az érdekli őket, hogy Jézus ma kicsoda nekünk. Márpedig akkor miért kellene Máriát és Józsefet a korabeli, kényelmetlen ruhákba öltöztetni? Öltöztessük őket úgy, ahogy ma

öltözködünk, az illendőségre és a szegénységükre tekintettel.

Ugyanakkor, ha mi szeretjük Istent, nem esünk attól révületbe, ami csak személyesen ránk vonatkozik és nem csak a mi korunkra figyelünk. Mindenre kíváncsiak leszünk, ami Jézusra vonatkozik. És semmi sem lesz számunkra közömbös, amit ő megélt. Az ember állandóan kutatja azok múltját, akikhez ragaszkodik.

Jézus ma is él. És ezért helyénvaló vele együtt fölelevéníteni a múltját is. Barátok, házastársak emlékeztetik egymást, mit is éltek át együtt. Az első találkozás, apró esemény, aminek később előre nem látott következményei lettek, érzelmi hullámhegyek és -völgyek, szenvedések, amelyeken túljutottak, mind ide tartoznak. Ily módon lassacskán megtanulják jobban megismerni, megérteni egymást, bármilyen misztérium is marad a másik személy lelke mélyén, abból következőleg, hogy ő az, aki, és nem másvalaki. Így van Jézus esetében is.

Misztérium: a többértelmű szó

Egyszerűen fogalmazva, a katekizmus meglehetősen szűkszavú a keresztény vallás három, legfontosabb misztériumával kapcsolatban, amelyek: a Szentháromság, a megtestesülés és a magváltás. Jézus legfontosabb tetteire gondolva válik világossá, hogy ő a Megváltó. Maga a misztérium szó főként a XVI. századtól kezdve jelzi Jézus életének többi nagy eseményét, a megtestesülést és a megváltást. Szent Ignác lelkigyakorlata valamennyi evangéliumi jelenetet, amely elmélkedés tárgya, misztériumnak nevezi. A XVII. században Pascal említi „a szenvedés és a

megváltás utolsó misztériumát."[1] Jézus misztériumairól tehát többes számban lehet beszélni mindannak fölelevenítésére, amit az evangéliumok e tárgyban tartalmaznak.

Nem szabad a gondolatmenetben tovább merészkedni, mielőtt egy tévedési lehetőségre nem hívnánk föl a figyelmet. A modern francia nyelvben a *mystérieux* szó olyan jelenségre utal, amelyet nem lehet kideríteni, s ezért megérthetetlen marad. A *mystére* (magyarul: misztérium) szó az ismeretlent, megismerhetetlent jelenti. A vallási nyelvezetben más a helyzet. A misztériumvallásokban a misztérium azt jelenti, amit ugyan sokan nem ismernek, ám a beavatottak megismerhetik a tartalmát, értelmét. Ezzel a gazdagabb jelentéstartománnyal használja Szent Ignác és Pascal a misztérium szót, hogy Jézus különböző tetteit megjelölje; mert azokat először nem értették a szemtanúk, ám tartalmukat később a hívőknek föltárták: Jézus ezeken keresztül ismerteti és szertetetteti meg magát mindazokkal, akik az ő életének eseményeit hívő lélekkel végigelmélkedik. Egy könyvmásoló Pascal: Gondolatok című művének azt a lapját, ahol a lelki megvilágosodásról és örömről ír, Jézus misztériumának nevezte el.[2] A XVII. század elején, Szent Ignác és Pascal között Pierre de Bérulle sokat tett azon a téren, hogy Jézus misztériumainak a fogalma pontosabb legyen.

Még ha felebarátunkról sokat is tudunk, misztérium marad számunkra önálló szellemi tevékenysége és akarata egyszerű ténye miatt, és azért, mert ő más mint mi. Jézus

[1] Pascal: Gondolatok, 552. o.

[2] Pascal: Gondolatok, 553. o.

tetteit és cselekedeteit elsősorban nem azért nevezzük misztériumoknak, mert a történészek kutatásainak ellenszegülnek, vagy legalábbis gondot okoznak, hanem Jézus személyisége miatt, amely misztérium kiváltságos módon istenségének ténye miatt. Ez azonban nem azt jelenti, hogy Jézus misztériumai csupa homály. Az, ami előbb elrejtve jelent meg, fokozatosan feltárult, fényzónák teszik azokat áttekinthetővé, ugyanakkor más mélységek is föltárulkoznak az elmélkedés során. Őrizzük meg a misztérium szó vallásos értelmét: fölfedezések határtalan mezeje annak számára, aki tanulni szeretne.

Jézus misztériumainak múltja, jelene, jövője

Jézus a földi időben lépett e világba, vagyis meg lehet jelölni születése időpontját. Mindeközben, mielőtt Ábrahám létezett volna, ő van (Jn 8,58). Miként lehet ezt a kettősséget, az időben és egyszerre az örökkévalóságban létezést egymással összebékíteni?

Jézus bizonyos misztériumai állapotok, amelyek elkezdődnek és örökké tartanak. Lényegileg ilyen a megtestesülés és a föltámadás.

A Fiú, belépvén e világba, fölvette az emberi természetet és azt többé nem hagyja el. Az évek multával növekedvén, meghaladván mindig ember, lett légyen az a gyermek, felnőtt vagy halott állapota. Ily módon az Isten és a emberiség között létrejött szövetség örökre megmarad. A megtestesülést nem a múlt eseményének kell tekintenünk. Ma éppen úgy mint tegnap, a megtestesülés fenntartja az

Istennel egyesült emberi természetet. Ez a büszkeségünk és örömünk oka ma vagy tegnap.

Ugyanígy, a feltámadás Jézus számára olyan új állapotot hozott, amely nem múlik el. Húsvét hajnala óta Jézus eleven, dicsőségben él. Emberi természetében a emberiség egy tagja. Ez támasztja alá azt, hogy mi hozzá nemcsak mint Istenhez, hanem mint hozzánk hasonlóhoz fordulunk, olyanhoz, aki emberi nyelven beszél, osztozik a mi emberi módon történő gondolkodásunkban és kortársunk marad.

Liturgikus imádságaink rendszerint Istenhez az Atyához intéződnek a Fiú által. Ez mindössze annyit mondana, hogy számítunk kéréseink támogatására, mert őt az Atya mindig meghallgatja, örökösen hallgatja? Igen, de mélyebb értelemben, mert a „Jézus által" záradék arra emlékeztet, hogy Jézus egyszerre gondolkodik emberi és isteni módon, osztozik a mi felfogásunkban, ám isteni életét is megosztja.

Ez azt jelenti, hogy a megtestesülést és a megváltást nem szemlélhetjük főként a múlt eseményei gyanánt. A jelen valóságokkal is számot kell vetnünk. Ebben az értelemben azok, akik a karácsonyt úgy akarják megülni, mint egy mai eseményt, megalapozottan cselekednek. Nem fontos, hogy a személyek milyen öltözetet viselnek. Nem tudjuk, a kiválasztottaknak milyen a külső megjelenésük.

Azoknak, akik a kis Jézust ferde szemekkel, lapos orral vagy fekete bőrszínnel képzelik el, igazuk van, ha ezzel azt akarják kifejezni, hogy benne Isten szövetséget kötött nem csak egy kétezer évvel ezelőtt élt családdal, hanem az emberi természettel, minden idők emberiségével, legyen az akármilyen változatos is.

Jézus más misztériumai csak egy ideig tartottak, mindössze hatékonyságuk marad állandó. Így, bármennyire is állítja Pascal,[3] mégsem pontos az, hogy Jézus a világ végezetéig agonizál; ám amit Jézus szenvedése révén megszerzett, az örökre megmarad. Kegyelmét állandóan nyújtja, megszerzett érdemeit szünet nélkül fölajánlja. Jézus nem agonizál többé, de haldoklása örökre meghozza gyümölcsét, és Pascalnak igaza van, amikor azt mondatja Jézussal: „Gondoltam rád agóniámban. Véres verejtéket hullattam érted."[4]

Nem csak a Jézus által megszerzett érdemek maradnak meg örökké, hanem azok egyre mélyebb megismerésének a lehetősége is. Szenvedéstörténete nélkül mennyit fognánk föl a Jópásztorról, aki szereti bárányait? Jézus valamennyi misztériumát ilyen módszerrel végig lehet elmélkedni. Jézus látja Jákob kútjánál a szamáriai asszonyt. Mint ilyen, ez az esemény a múlthoz tartozik, a túlhaladott múlthoz. Azonban az, amit ez az esemény tanít Jézus szívéről, örökre érvényes marad. Tekintete áthatja még a legtitkosabb gondolatokat is. Ha Jézus ismerte, milyen volt ennek az asszonynak az élete, akkor tudja azt is, milyen a mienk. A szamaritánus asszony eredetileg távol állt attól, hogy az élő vízforrásra vágyakozzék, Jézus azonban gondolkodásmódját átalakította és megtisztította. Így Jézus velünk is megismerteti szívét és megmondja, ki is ő valójában.

Menjünk még messzebb. Az emberi természetet meg lehet határozni elvont módon: például az ember ésszerű-

[3] Ibidem.

[4] Ibidem.

en gondolkodó, szabad élőlény. Pontosabban is meg lehet mondani, hogy az ember belső élete többé-kevésbé asszimilált emlékek szövedéke vágyakból, szabad elhatározásokból és szerzett tapasztalatokból. Miként emlékezik Jézus a szenvedésére? Az nem olyasmi, amit el lehet felejteni. A kegyetlenül kínos fizikai szenvedésekre azonban lehet úgy is emlékezni, hogy az emlék mégsem legyen fájdalmas. Az asszony, aki gyermeket hoz a világra, afölötti örömében, hogy új élet jött a világra, elfelejti fájdalmait (Jn 16,21). Jézus átélt misztériumaira gondolni, azokat átelmélkedni, mint csatlakozni Jézusnak ahhoz az emlékéhez, gondolatához, amely most, a megdicsőült állapotában benne él és osztozni a reményteljes valóságban, hogy ő emberi természetében is tovább él az örökkévalóságban.

Az időből az örökkévalóságba

Eddig főként Jézus emberi természetéről esett szó. Ha mi csak ezt vennénk figyelembe, Jézus misztériumainak és magának Jézusnak a megismerésében a lényegről nem vennénk tudomást. Bármit mond, bármit tesz, ő Isten Fia, és ez misztériumainak fölmérhetetlen távlatokat ad. A misztériumok láttatják őt és – amint a negyedik evangélium merészeli mondani – az Atyát: „Aki engem lát, látja az Atyát is" (Jn 14,9). Nemcsak mélyen humánus Jópásztor, aki szereti bárányait, hanem Atya is: „Az Atya szeret titeket" (Jn 16,26). Jézus misztériumai az Isten megismerésének az útjait jelentik számunkra, s ez az ismeret egyszerre megvilágosít bennünket és kifürkészhetetlen mélységekbe enged – nem behatolni, hanem – bepillantani.

Így Jézus misztériumai a megtestesülés alapvető misztériumát részletekben tárják fel. A megtestesülés lényegi egység, az elmélkedés és az imádkozás azonban lépésről lépésre haladhat. Jézus életének akármelyik eseményére gondolunk, az élő Jézusban mindig Istenhez fordulunk. Karácsonyt ünnepelve a születés misztériumától eljutunk az Eucharisztia alapításának misztériumáig. Egy nagypénteki könyörgés már említi feltámadását. Ebben nincs anakronizmus: Jézus maga az, aki jelen van, Jézus maga az, aki emlékezik, előbb az utolsó vacsoráról, majd a föltámadásáról. Ha a hívő lélek jobban odafigyel Jézus egyik vagy másik misztériumára – mindegy, melyikre –, magához Jézushoz kötődik jobban. Ezért vannak az Egyházban a különböző misztériumokról elnevezett szerzetesrendek, például: A Gyermek Jézus nővérei, A hétfájdalmú Szűz nővérei, Az isteni Szeretet leányai, a passzionisták, A Szent Szív leányai, Az Örökimádás nővérei, stb.

Jézusnak azok a tettei, amelyek nem nyílnak új létállapotra, mint evilágra jötte vagy föltámadása, hanem egyediek maradnak, a megtestesülés miatt szintén sajátos jelentést nyernek. Szent Pál apostol írja, hogy minden a mi okulásunkra szolgál (Róm 15,4). Minden pillanat külön értékkel rendelkezik, mert szabadságunk színhelye, mialatt a múlt fölött többé nem rendelkezünk. És ettől a pillanattól, meg a benne hozott választástól, jó döntéstől függ az örök üdvösségünk. Jézusnak is minden tette bizonyos módon egyedi volt és meghatározó az örökkévalóságra nézve. Ám Jézusban ugyanakkor végtelenül több rejtőzik. Őbenne egyedien és felülmúlhatatlanul tükröződött földi élete során Az, Aki Egyetlen. „Halljad Izrael, az Úr a te Istened, az egyetlen Isten" (Deut 6,4).

Az ismert történelem állította korlátai tehát leomolnak. Végtelen térség-tágasság nyílik az elmélkedésre.

Fordította: Török József

MICHEL DUPUY 1924-ben született, szulpiciánus pap. Pierre de Bérulle kiváló ismerője, művei kritikai kiadásának irányítója. Legutóbbi műve: *Christ de Bérulle*, Descléc, Paris, 2001.

GÁL Ferenc

A MISZTÉRIUMOK ÉRTELME

A misztérium szó a görögöknél jelenthetett titkot, titkos tanítást, varázsformulát, titkos vallási szertartást, amelyen csak a beavatottak vehettek részt. A gnosztikusok a titkos kinyilatkoztatást jelölték vele. Az Ószövetségben a bölcsességi irodalom használja a kifejezést, s a bölcsesség eredetéről és lényegéről szóló tanításra vonatkoztatja. Ez a tanítás nemcsak a beavatottaké, hanem nyilvánosan kell hirdetni, mint kinyilatkoztatást. Az apokrif iratok főleg Izrael jövőjére és a világ végére vonatkozó tanaikat nevezik misztériumnak. A qumráni szövegek pedig Istennek a végső időkre vonatkozó terveit emlegetik ezen a néven. A szinoptikusok Isten országának titkairól beszélnek (Mk 4,11) amelyeket csak azok értenek meg, akik hittel fogadják Jézus tanítását. Pál apostol már Isten egész üdvözítő tervét mondja misztériumnak, amely Krisztusban megnyilvánult, különösen halálában és feltámadásában. A keresztség és az eukarisztia azért misztérium, mert Krisztus halálára és feltámadására utal (Haag: Bibellexikon, 1190).

Teológiai értelemben igazi misztérium maga Isten, továbbá azok a módok, ahogyan Isten kitárul az emberek előtt és ahogyan közeledik. Végtelenségét és felfoghatatlanságát teremtett formák segítségével teszi megközelíthetővé. Ezért a misztériumban van valami, ami külsőleg ta-

pasztalható és van rejtett kegyelmi tartalom, amit a tapasztalati jelenség ábrázol és közvetít. Isten Jézus Krisztusban az emberi élet egész keresztmetszetét használta fel arra, hogy önmagát kifejezze. Nem a lét sztatikus adottságaival, hanem a történetiség dinamizmusában és dialektikájában. Ezért Jézus Krisztus embersége is átfogó misztérium, élete pedig a vallásos misztériumok sorozata. Megismerjük belőlük az emberré lett Logost, a Fiút, aki egy az Atyával, ezért életének eseményeiben az Atya magatartását nyilatkoztatja ki.

A személyes egységből következik, hogy Jézus élete az Isten Fiának emberi élete. Szavában és tettében az isteni személy fejezi ki magát. Mi azonban ma már csak azokat az eseményeket ismerjük, amelyeket a Szentírás megőrzött, mint az apostoli igehirdetés témáit. Ezekből kiviláglik a meggyőződés, hogy Krisztus életében, kereszthalálában és feltámadásában az üdvtörténet teljesen kibontakozott, az idők teljessége bekövetkezett. Ezért életének egyes eseményeiről úgy kell beszélnünk, mint az egységes egész részleteiről. A földi működés mozzanatait is csak feltámadása világítja meg.

Az Egyház az apostolok ideje óta ezeken a misztériumokon keresztül ismertette meg Jézus Krisztust és ezek hirdetésével tett róla tanúságot. A legfontosabb hittitkokat már a keresztségi hitvallásokban összefoglalta. Az egyházatyák a hitvallások tételeit teológiai reflexióval elemzik, keresik közöttük az összefüggést s így alakul ki a teológiai szemlélet. Az összefüggések felismerése megtanítja őket, hogy Jézus életét kapcsolatba kell hozni a Logosszal, a Szentlélekkel, a Szentháromsággal és a megváltás mibenlétével. A Krisztusban megvalósult üdvrendet a görög

atyák oikonómiá-nak, Isten háztartásának nevezték. A pontos teológiai fogalmazás, a terminológia megállapítása főleg a tévtanítókkal folytatott viták eredménye volt. De a teológiai szemlélet nem szakadt el a Szentírástól, hanem inkább annak helyes értelmezésére törekedett.

Egyidejűleg magától adódott a vágy, hogy „Jézus életrajzát" is összeállítsák. Az igehirdetés pedig megkívánta, hogy az egyes eseményeket, kijelentéseket az életre alkalmazzák és levonják belőlük a gyakorlati következtetéseket. Így Krisztus példája az erkölcsi és aszkétikus életnek is vezérfonala lett. A Szentírásnak ez a felhasználása megmaradt napjainkig. Közben az első időktől kezdve az Egyház a maga közösségi életében is megemlékezett az egyes misztériumokról. Ezekkel hozta kapcsolatba ünnepeit és liturgikus cselekményeit. Így alakult ki az egyházi év, amelynek segítségével a hívő meglátta, hogy ő is benne él Krisztus misztériumaiban.

A II. Vatikáni zsinat ezt a tudatosítást még erősebben nyomatékozta. Ezért gondoskodott a liturgia megújulásáról, a cselekménynek és az igehirdetésnek az egybehangolásáról, a teológiai oktatásban pedig megkívánta, hogy az egyes kérdéseket az egész üdvrend, illetve üdvtörténet összefüggésében mutassuk be.

Amikor most Jézus életének misztériumait tárgyaljuk, figyelembe vesszük az exegézis megállapításait. Nem arra törekszünk, hogy az evangéliumi események alapján Jézus életét ismertessük, vagy hogy az eseményeket akár megközelítőleg is időrendben elhelyezzük, hanem arra, hogy azok dogmatikai tartalmát kifejtsük. Az exegézis elfogadott alapelve ugyanis az, hogy az evangéliumok egyetlen szakaszukban sem akarnak élettörténetet, még csak törté-

nelmet sem nyújtani, hanem a teológiai-krisztológiai tanítás lecsapódását és az ősegyháznak erre vonatkozó reflexióját, de természetesen az üdvtörténeti valóság szilárd alapján (Feiner: MS III-2, 25).

A szöveg is elárulja, hogy sehol sem Jézus magánszemélye a téma, hanem Jézus, a Megváltó. Az igehirdetést az érdekelte, aminek az emberi üdvösség szempontjából jelentősége volt. Vagyis az, hogy milyennek mutatta magát az Isten az emberek iránt és milyen legyen az ember válasza erre a közeledésre. Amit a Szentírásból és a hozzá kapcsolódó hagyományból Jézusról tudunk, az nyilvános kinyilatkoztatás. Az apostolok így hirdették és az Egyház így adta tovább. Ebben is a sugalmazó Szentlélek művét kell meglátnunk. Nem akarta, hogy a kinyilatkoztatott tanítás elveszítse örökérvényű jellegét és hogy kiessen az érdeklődés köréből. Nem találunk benne olyan közbevetett történeteket vagy megjegyzéseket sem, amelyek csupán a kíváncsiságot akarták volna kielégíteni. A szent könyvek főleg ebben különböznek az apokrif írásoktól.

Anton STRUKELJ

AZ IKONOK SZELLEMI SZÉPSÉGE

Nagy Szent Bazil isteni liturgiájában az epiklézis után a kórus a következő himnuszt énekli az Istenszülőnek:

„Tebenned örvendez malaszttalteljes, minden teremtmény, az angyali rendek s az egész emberi nem. Te megszentelt hajlék, lelki édenkert és a szüzek dicsérete, kitől megtestesült az Isten s gyermekszülött lett, bár öröktől Isten volt; mert a te méhedet égi trónná alkotta s benső det a mennynél terjedelmesebbé tette. Tebenned örvendez, malaszttalteljes, minden teremtmény. Dicsőség néked."[1]

Manapság sok mű létezik az ikonokkal kapcsolatban.[2] Jelen tanulmányunkban csak néhány teológiai szempontra összpontosítunk és ebben, a szépségről és a megtestesülésről szóló beszédből indulunk ki. Ahogy eredeti (ortodox testvéreinkkel közös) nyugati hagyományunk tanítja, a szépség nyelve a hit szolgálatába állítva képes eltalálni az ember szívét; és képessé teszi a szívet arra, hogy mintegy belülről felismerje azt, akit képekben bátorkodunk bemu-

[1] In: Liturgikon. A görög szertartású katolikus egyház szent és isteni liturgiája, Nyíregyháza 1920, 251.

[2] P.A. Florenskij, Ikonostas, Iskustvo, Moszkva 1994; I.K. Jazikova, Bogoslevije ikoni, Moszkva 1994; Ch. von Schönborn, L'Icone du Christ. Fondaments théologiques élaborés entre le Ier et le IIe Concile de Nicée (325–787), Éditions Universitaires, Fribourg Suisse ^{2}1987.

tatni: Jézus Krisztust, Isten emberré lett fiát. Az ikon, a szent kép lényegében véve Krisztust mutatja be, őt ábrázolja. A liturgiában minden egyes kép Krisztusra utal, az Istenszülő és a szentek ikonjai is. A II. Nikaiai zsinat így erősítette meg a hagyományt:

„... A tiszteletreméltó és szent képeket, csakúgy, mint a drága és éltető kereszt ábrázolásait, akár festve legyenek, vagy mozaikból, vagy valami más anyagból, Isten szent egyházaiban ki kell tenni állványokra és szent ruhákra, falakra és táblákra, házakban és utakra; legyenek azok akár a mi Urunk Istenünknek és Megváltónknak, Jézus Krisztusnak, vagy a mi Asszonyunknak, az egészen tiszta és szent Istenszülőnek, vagy a szent angyaloknak, vagy minden szenteknek és igazaknak képei."[3]

Az ikon krisztológiai alapja

Az ikonromboló harcokban ez a krisztológiai vonatkozás nagyban hozzájárult a probléma megoldásához. A megtestesült Ige misztériumára támaszkodva a VII. egyetemes zsinat Nikaiában (787-ben) az ikonrombolókkal szemben igazolta az ikonok tiszteletét: Krisztus képeinek, de az Istenszülő, az angyalok és minden szentek képeinek tiszteletét is. Megtestesülésével az Isten fia egy új kép-felfogást tett lehetővé. „Ő (Krisztus) a láthatatlan Isten képmása /eikon/" (Kol 1,15). Ezzel a mondattal Szent Pál azt akarja mondani, hogy Krisztus látható embersége tulajdonképpen az ő láthatatlan istenségének ikonja, képmása. Az ortodoxia ünnepének kontákja így fejezi ezt ki: „Az

[3] DS 600; CEC 1161.

Ige a beszennyezett képet ismét ősi ékességébe öltöztetvén, azt isteni szépséggel egyesítette".[4]

Az ikonok döntő igazolása a megtestesülés misztériumán alapszik. A képek kérdése alapvető fontosságú, hiszen a kereszténység lényegével, a megtestesüléssel szorosan összefügg.[5] Damaszkuszi Szent János így ír: „Mivel a Láthatatlan megtestesülésében láthatóvá tette magát, így magától értetődik, hogy azt, aki látható volt, szabad képen ábrázolni".[6]

A megtestesülés-teológia adta meg a képnek eredeti, ősi ragyogását. Krisztus, a megtestesült Ige, „a láthatatlan Isten képmása" (Kol 1,15), a látás tárgya. A művészet tehát az alakot, ennek az Istennek az emberi arcát ábrázolhatja és az ikon szemlélőjét elvezetheti az üdvösségünkért emberré lett Isten kimondhatatlan misztériumához. Így írhatta Hadrián pápa:

„Egy látható arc segítségével lelkünk egy szellemi ösztönzésen keresztül az Istenség láthatatlan fenségéhez vonzódik a kép szemlélése által, melyen az emberi test van megfestve, melyet Isten Fia üdvösségünk érdekében fel akart ölteni. Így kell a Megváltót közösen imádnunk és dicsőítenünk, amennyiben őt lélekben dicsőítjük, hiszen írva van: »lélek az Isten«, és ezért imádjuk lelkileg az ő istenségét".[7]

---

[4] P Evdokimov, L'art de l'icône. Théologie de la beauté, Ed DDB, Paris 1972, 157.

[5] E. Sendler, L' icône, image de l'invisible. Éléments de théologie, esthétique et technique, Ed DDB, Paris 1981, 38.

[6] Johannes Damascenus, Adversus eos qui sacras imagines abiciunt, in: PG 94, 1239.

[7] I. Hadriánusz levele a császárhoz, in: Mansi XII, 1062 AB; vö II. János Pál apostoli levele a II. Nikaiai zsinat kétszázadik évfordulójára, *Duodecimum saeculum* címmel, in: AAS 80 (1988) 241–252, különösen 247–249.

Ahogy a megtestesülés titka a Szentlélek műve, hasonló módon a szent kép is az inspirált művészet gyümölcse. „Ha »senki sem mondhatja, hogy Jézus Krisztus az Úr! – csakis a Szentlélek által« (1Kor 12,3), akkor az Úr képét sem képes senki elkészíteni a Szentlélek ereje nélkül. Aki erre képes az az isteni ikonfestő".[8]

A keresztény kelet ikonművészetének hagyományos témái

A klasszikus ikonosztázion öt képsorból áll. Legalul, az első sorban a helyi ikonok kerülnek bemutatásra. Középen található a királyi ajtó az örömhírvétel és a négy evangélista képével. A királyi ajtó jobbján mindig a Megváltó van ábrázolva. Mellette a helyi egyház címünnepének ikonja áll. A királyi ajtótól balra az Istenszülő ikonjának helye van, méghozzá a Hodigitria típusú ikoné, melyen az Istenanya Krisztusra, mint útra mutat. A mellette lévő ikon a helység mennyei patrónusának ikonja. A királyi ajtó fölött az utolsó vacsora képe látható.

Az ikonosztázion második képsorának közepén a megdicsőült Krisztus, a Pantokrátor képe áll, akihez bal oldalról Mária és Gábriel arkangyal, jobb oldalról pedig Keresztelő Szent János, az Úr előkövete, és Mihály arkangyal fordul könyörögve. Ezután az apostolok, az egyházatyák és további szentek láthatóak. Ennek a sornak a neve: *Deézis* (közbenjárás, könyörgés).

A harmadik a sor az úgynevezett ünnepsor, az egyházi év fő ünnepeit mutatja be. Itt a Boldogságos Szűz Mária

[8] P. Florenskij, Le porte regali. Saggio sull'icona, Mailand 1977, 74-77. Egyetért Evdokimovval, i.m.

és Jézus földi életének ikonjait láthatjuk. Az ortodox egyházban az egyházi év kronológiai rend szerint Mária születésének ünnepével kezdődik. Ezután a következő tartalmú ikonok következnek: Mária bevezetése a templomba; az örömhírvétel; Krisztus születése; Jézus megkeresztelkedése, vagyis az Epifánia, az Újelenés; az Úrszínváltozás; Lázár föltámasztása; Jézus messiási bevonulása Jeruzsálembe; a keresztrefeszítés; Krisztus feltámadása, a pokolra való alászállása; Jézus Krisztus mennybemenetele; a pünkösd, vagyis a Szentlélek leszállása az apostolokra; és a legszentebb Istenszülő mennybevitele (ezzel az ünneppel zárja az ortodox egyház az egyházi évet). Mária és az Úr ikonjai természetesen alapvető jelentőséggel bírnak Jézus élete misztériumának bemutatásában.

Még magasabban, a negyedik sorban a *Znamenije*, vagyis »Mária a jellel« ikon körül (a gyermekkel a méhében), a prófétákat pillanthatjuk meg.

A legfelső sorban a Szentháromság ikonja látható a pátriárkák alakjaival övezve. Ezek fölött, legfelül a Kálvárián a Megfeszített látható, lábainál Mária és a kedves tanítvány, akik utolsó szavait hallhatták: „Bevégeztetett!". Ezzel az ikonosztázion az egész üdvtörténetet összefoglalja.[9]

A szépség ereje

A rövid liturgikus leírás után beszéljünk néhány esztétikai szempontról.[10] Az egész teremtés szép. Minden teremtmény szépséget sugároz. Ez a pozitív szempont mutatkozik meg a bibliai teremtés-elbeszélésben. Paul

[9] Vö. I.K. Jazikova, Bogoslevije ikoni, i.m., 33–47.

[10] V.V. Biskov, Ruskaja srednjekovaja estetika XI–XVII veka, Misl, Moszkva 1995.

Evdokimov ezt írja: „A világ semmiből való megteremtésekor a Teremtő, az isteni költő, megkomponálja a »hat napos szimfóniát«, a *Hexaëmeront*, és látja, hogy minden egyes tette, minden egyes felvonás Szépet hoz létre. A teremtéstörténet görög szövege a *kalón* – szép szót használja és nem az *agathón*-t, ami jót jelent; a héber szó egyaránt jelenti mindkettőt".[11]

A szépség rendkívül erős vonzóerővel rendelkezik. A teremtmény ragyogásában ellenállhatatlan varázs rejtőzik. A szépség megtapasztalása és az efölött érzett elragadtatás két egymáshoz rendelt mozzanat. Senki sem tapasztalja meg a szépséget anélkül, hogy előtte el ne ragadtatna tőle, és senki sem lehet elragadtatva a szépségtől, anélkül, hogy meg ne tapasztalná.[12]

A szépség egyértelmű. A szépségtől elvarázsolva, az ember azt a dicsőséget látja , melynek ragyogása minden teremtmény szívéből dicsőítő éneket csal elő. „Az ikon egy doxológia, örömet sugároz és a maga módján Isten dicsőségét énekli meg. Az igazi szépség nem igényel igazolást. Az ikon semmit sem igazol; az ikon mutat valamit; ragyogó evidenciaként Isten létének »*kalokagathos*«-szerű érvévé lesz."[13] Nagyon jellemző, hogy a görög zseni a Szépet és a Jót egyetlen fogalomban egyesíti, mely az Igaz helyét adja meg. „A Szép az Igaz ragyogása", mondta Platón.

A Szép szemlélése nem csak esztétikai, hanem vallásos cselekedet is. Az ikonok szemlésére ez különösen is érvé-

---

[11] P Evdokimov, L'art de l'icône. Théologie de la beauté, Ed DDB, Paris 1972, 11. kk.

[12] Vö. H.U. von Balthasar, Herrlichkeit, Eine theologische Ästhetik, Bd. I.: Schau de Gestalt, Johannes Verlag, Einsiedeln 1988, 10.

[13] P. Evdokimov, i.m., 157.

nyes. „Az ortodox egyház számára a szépség a győzedelmes Isten királyi palástja: »Király lett az Úr, fölségbe öltözött« (Zsolt 92). Az emberi síkon a szépség egy műnek az isteni megkoronázása; a kép és a mintakép azonossága. A vallásos művészetben a szépség, akárcsak a profán művészetben, önmagában is érték; tulajdonképpen a mű célja."[14]

Az ikon már önmagában véve szakrális értékkel bír; szellemi erőt hordoz, a láthatatlan világot mutatja meg. Ezért az ikon a szemlélőben a szépség szeretetét (Philokalie) ébreszti fel. Nagy Szent Bazil ezt írja: „Az emberek természetüknél fogva vágynak a szépre".[15]

Jelenlévő valóság

A legnagyobb szépség, az isteni, egy műalkotáson keresztül is megmutatható. A színek láthatóvá teszik azt, ami lényegét tekintve láthatatlan. Ezzel a művészet aktuális problémája előtt állunk, ahogy T. Spidlík állítja: „Hogyan lehet a materiális jel az immateriális szimbólumává? A lélek teste? A vallásos képek művészetében a probléma egy lényegesen magasabb szintre van emelve: Hogyan lehet valami, ami a teremtményi világhoz tartozik, az Isten, az isteni jelképévé?"[16]

A kérdésre adott válaszában Spidlík megmutatja, hogy az ikonban valóban a láthatatlan világ válik nyilvánvalóvá.

---

[14] L. Ouspensky, L'icone, vision du monde spirituel. Quelques mots sur son sens dogmatique, Setor, Paris 1948, 13.

[15] Nagy Szent Bazil, Regulae fusius tractatae, in: PG 31, 912A.

[16] T. Spidlík, L'icône, manifestation du monde spirituel, in: Gregorianum 61/3 (1980) 539–554, itt 539. Ugyanő, in: Dictionnaire de spiritualité VII/2, 1229–1239.

Az ikon nem egy akármilyen kép, hanem a szellemi világ reális jelenléte. A szemlélő szemei elé egy isteni valóságot állít; mennyei atmoszférát teremt. Ez a nagyon mély oka annak, hogy az ortodox meggyőződés szerint az ikon soha sem pusztán művészeti, hanem mindig kultikus tárgy; egy ikont soha sem állítunk ki egy galériában – ez profanizálás lenne-, hanem beviszik egy szent helyre, így a hívők tisztelhetik és imádkozhatnak előtte. „A liturgikus jelenlét-teológia, mely a szentelési szertartásban megerősítést nyer, az ikont egyértelműen megkülönbözteti a pusztán vallásos témájú festménytől és a kettőt világosan elválasztja egymástól."[17]

Az ikonnak teofán karaktere van; nem érzelmet kelt, hanem misztikus érzéket a *mysterium tremendum* iránt. Az ikon helyet ad egy teofániának (istenjelenésnek); az a szemlélő, aki csak gyönyörűséges látványt keres, nem jó helyen jár; a lenyűgöző kinyilatkoztatástól megérintve, az ember elmerül az imádás és az imádság tengerébe.

Az ikonnak szentségi karaktere is van. „Mondjuk ki a lényegeset: A keleti egyházban az ikon *egyike a hét szentelménynek*, pontosabban a személyes jelenlétnek."[18] A 860-as zsinat a reális jelenlétet ugyanebben az értelemben fogadja el: „Amit az evangélium szavakkal közöl velünk, azt az ikon a színekkel hirdeti és *jelenvalóvá teszi számunkra*".[19] A képek keresztény nyelvezete az evangélium örömhírét a képeken keresztül adja vissza, amit a Szentírás a szavak segítségével tesz meg.

---

[17] P. Evdokimov, i.m., 155.

[18] P. Evdokimov, i.m., 154.

[19] Mansi XVI., 400., Studita Theodor ezt mondja: „Ami az egyik oldalon tinta és papír segítségével kerül bemutatásra, azt az ikon más oldalról mutatja be, a más színeknek és anyagoknak köszönhetően" (Antirrhetikoi, I,10, in: PG 99, 339D.

Hogyan lehet tehát ehhez a képek által megjelenített valósághoz eljutni? Erre a kérdésre csak egyetlen válasz létezik: az imádság által. A szakrális művészet célja az, hogy a hívőt Istenhez, *a* Szépséghez közelebb vigye, aki az ikonfestőt inspirálta. Ha szemlélődve elmélyülünk benne, az ikon beszél hozzánk. „A képek szépsége és a színek arra ösztönöznek, hogy imádkozzak. Ez ugyanúgy ünnep a szememnek, mint ahogy a természet látványa arra ösztönzi szívemet, hogy Istent magasztaljam."[20]

Paul Evdokimov ezt fűzi hozzá: „Isten létét az imádással bizonyítjuk és nem más bizonyítékokkal. Ez a liturgikus és ikonográfiai érv".[21] Az ikont a relatív tisztelet, a *proskynesis timetiké* illeti és nem az imádat, a *latreia*. Ez utóbbi egyedül Istennek van fenntartva.[22]

Az ikon ezzel átlépi az idő határait, de nem szakítja meg a kapcsolatot a világgal.[23] A természetfeletti valóságot mutatja be és ugyanakkor segíti a keresztényeket, hogy liturgikus lényként éljenek, a *Sanctus* embereként, ahogy az atyák mondták.

A szellemi ismeret

Az ikonfestőnek könnyek között kell imádkoznia, hogy Isten átitassa a lelkét. „A hétfejezet-zsinaton megállapított szabályok előírják, hogy Isten félelmében kell dolgozni, hiszen »isteni művészetről« van szó. Ez a »szent« ikonfestőtől

[20] Damaszkuszi Szent János, De sacris imaginibus orationes, 1, 16, in: PG 96, 1245A.

[21] P. Evdokimov, i.m., 28.

[22] Mansi XIII, 374 kk. Vö.: II. János Pál, *Duodecimum saeculum* apostoli levél, i.m., 247–249.

[23] Vö.: I. Ouspensky, i.m., 19k.

karizmatikus szolgálatot követel; meg kell tanulniuk »a szemükkel böjtölni«, és magukat egy hosszú ima-aszkézis által felkészíteni; ez jelenti a művészetből a szakrális művészetbe való átmenetet."[24]

Mindenekelőtt a Szépség belső szemlélésére van szükség, mielőtt valaki ikonfestésbe kezd. A legfontosabb a szellemi valóság ismerete. Viszont nem elég a „pragmatikus ismeret, melyet még az istentelenek is elsajátíthatnak, pneumatikus megismerésre van szükség, ami a szenteknek van fenntartva".[25] A lelki embereknek „látó lelkük van". Szívük tisztasága képessé teszi őket, hogy az isteni szépséget megtapasztalják.[26] Ahhoz, hogy valaki szemlélődni tudjon, birtokolnia kell a „lelki értelmet" vagy a „szívet" a maga teljes intuíciójával.[27]

A megtisztult szív nem csak annak elengedhetetlen feltétele, hogy valaki az evangélium szerint éljen, hanem annak is, hogy „a szépség fényét meglássa". A lelki és a testi, vagyis testies élet között komoly különbség van: „Ami a testből született, az test, és ami a Lélekből az lélek", ahogy az apostol mondja (Jn 3,6). Szent Ágoston szerint az ember testies lehet egészen a lelkéig, és lelki lehet egészen a testéig, a húsáig.

Láthatjuk, hogy az ikonművészet nagy lelki erőfeszítést és ugyanakkor emberi kreativitást kíván. „Az ember lényegénél fogva alkotó lény. A kreativitás az emberi élethez

---

[24] P. Evdokimov, i.m., 19k.

[25] Evagrios, Cent. 6,2; A. Guillamont, OP 28, 216; Idézi T. Spidlík, La spiritualité de l'Orient chrétien. Manuel systématique, Or. Chr. An. 206, Róma 1978, 315.

[26] T. Spidlík, L'icône, manifestation du monde spirituel, in: Gregorianum 61/3 (1980), 543.

[27] Uő., La spiritualité de l'Orient chrétien, Róma 1978, 318; 94; 109.

szervesen hozzátartozik. Ebben az értelemben az embert olyan lényként lehet definiálni, melynek része van az isteni kreativitásban."[28]

Tehát az ikon a mennyei világ visszatükröződése. Ezért kell az ikonfestőnek aszkézist gyakorolnia a látásán, „a szemek böjtölése" által (Szent Dorotheos),[29] hogy az Egyház szemléletével összhangban legyen. Az ikonon a lelki szépségnek kell sugároznia, emiatt az esztétikai és a természetes szempontok másodrangúak. „A teofánia elsősége minden ikonográfiával kapcsolatos művészetet kimozdít a közvetlen történelmi összefüggésből."[30] Az ikon nem más, mint a szellemi szépség színekben való kifejezése.

A nagy orosz író F. M. Dosztojevszkij (1821–1881), a próféta és zseni, bizonyságot tesz Jézus Krisztus magasztos szépségéről. Egyik nagyhatású levelében, amit a kényszermunkából való szabadon engedése után írt, így fogalmaz:

„És mégis Isten néha megadta nekem a tökéletes vidámság perceit. Ezekben a percekben olyan hitvallás fogalmazódott meg bennem, melyben minden világos és szent. Ez a hitvallás nagyon egyszerű, így hangzik: hiszem, hogy nincs semmi, ami szebb, mélyebb, szimpatikusabb, okosabb, bátrabb vagy tökéletesebb lenne, mint Krisztus; és nem csak semmi nincs, ami ilyen len-

---

[28] L,S. Frank, Il pensiero russo da Tolstoj a Losskij, Milánó 1977, 277.

[29] L. Ouspensky, Essai sur la théologie de l'icône dans l'Église orthodoxe, Paris 1960, 210.

[30] P. Evdokimov, i.m., 156.

ne, mondom magamban féltékeny szeretettel, hanem nem is lehet semmi ilyen."[31]

Fordította: Papp Tibor

ANTON STRUKELJ, 1952-ben született Szlovéniában, 1976-ban szentelték pappá, Ljubljanában a dogmatikus teológia professzora, a szlovén püspöki konferencia titkára, tagja a nemzetközi teológiai bizottságnak, és folyóiratunk szlovén kiadásának szerkesztője. – A német fordítás August Berz munkája.

Aldino Cazzago

A CSEND A LITURGIÁBAN

Földi és égi liturgia

A zsinat utáni liturgikus reform egyik hozadéka a világiak részvételének előmozdítása az istentiszteletek keretén belül; ahelyett, hogy mindössze passzív nézői legyenek egy olyan cselekmény-sorozatnak, amely mintha meg sem próbálta volna őket bevonni és tevékenységre serkenteni. A szentmisében az igeliturgia fontosságának felértékelésével, bizonyos szolgálatok visszaállításával, s legfőként annak újra fölfedezésével, hogy a liturgia Isten népének (papok és világiak)[1] szolgálata, a liturgikus ünneplés igazi természete – ami mindig is megvolt, legföljebb kevés szó esett róla – világosabban kivehető: találkozás Isten és népe között, Isten megváltó szeretete és a bűnnel megbélyegzett ember hálája-elismerése-fölismerése között. Márpedig a találkozást párbeszéd (Az Úr legyen veletek – És a te lelkeddel), jelek, szimbolikus cselekedetek (keresztvetés, mellverés a bűnbánat kifejezésére) és rítusok (kenyér és bor felajánlása) kísérik. A liturgikus cselekedetek értelme nagyon egyszerű: a liturgikus ünneplésen résztvevők való-

[1] Katolikus Egyház Katekizmusa, 1153. A liturgiára vonatkozó cikkelyek kommentárját lásd C. Schönborn, Au coeur de notre foi – Liturgie et sacrements, Paris, 1999; M. Thurian, Andiamo alla casa del Signore. Gesti e parole di salvezza nella liturgia, Rome, 1997.

ban részt kapnak az isteni szeretetből, vagyis az üdvösségből, amit Isten, az Atya elgondolt, és a Fiú véghezvitt a Szentlélekben. A liturgiában tehát egyetlen dolog valósul (exercetur) meg: „üdvösségünk műve" (*Sacrosanctum Concilium 2*). Mindennek ragyogni, sugározni kell a természetfölötti kegyelem isteni sugarától; vagy másként, mindenkinek el kell jutnia az üdvösséggel való örömteljes találkozásra. Amint Jean Corbon megkapóan írja: „az istentisztelet úgy jelenik meg, mint egy „pillanat", amikor az Úr hatalomban eljön, vagy eljötte egyetlen foglalatossága azoknak, akik meghallották hívását."[2] A liturgiának nem az a célja, hogy elgondolkoztasson vagy vitatkozzon az üdvösségről – erre van a hitoktatás –, hanem hogy fölajánlja ezt az üdvösséget a résztvevőknek.

Számos liturgikus ünneplés olyan benyomást tesz a szemlélőre, mintha az Úr „eljötte" legalábbis a háttérbe lenne szorítva. Egész sereg ok – a Szentírás botladozó felolvasása, a hosszú és társadalmi gondokat tárgyaló szentbeszéd, az érzelgős énekek, a „szent tér" művészinek mondott látványelemei – miatt, amelyek ezeket az istentiszteleteket jellemzik, nem a jelenlévőknek fölajánlott és megosztott üdvösség-misztérium tűnik szembe, hanem az, hogy ez a közösség és minden egyes tagja önmagáról beszél. II. János Pál pápa figyelmeztet: „A liturgiában az általunk végzettek közül semmi nem tűnhet fontosabbnak, mint amit Krisztus beteljesít, láthatatlanul, de valóságosan, Lelke által."[3]

Ezért szükséges, hogy liturgikus közösségeink visszakapják a misztérium értelmét és mélységét. Kezdetnek ér-

[2] Jean Corbon, Liturgie de Source, Paris, Éditions du Cerf, 1982.

[3] II. János Pál 1988. december 4-én kelt apostoli levele: Vicesimus quintus annus, 10.

demes lenne gondolkodni azon, hogy az istentisztelet, amint végezzük, valóban hiteles kifejeződése Annak, Aki Van, és Aki bennünket a létbe szólított? Mit fejeznek ki valójában a liturgikus párbeszédek, rítusok és szimbólumok, miként kellene öntudatunkban – amit már birtokolunk – visszhangozniuk?

A bizánci liturgia lelkiségét[4] segítségül híva elevenítsünk föl egy nagyon egyszerű igazságot, amelyet, úgy tűnik, könnyen elfelejtünk. A mi földi liturgiánk gyökerei – vagyis valóságtartalma, értékei – nem az itteni világban vannak, nem abban, amit „mi csinálunk", hanem a mennyei liturgiáig vezetnek, amelyet a föltámadott Krisztus végez szünet nélkül az Atya színe előtt.[5] A földi liturgia az a „pillanat" – létrehozva a szavak, rítusok, szimbólumok, csend segítségével –, amelynek révén a hívek részt vehetnek a megszakítás nélkül folyó égi liturgiában. A II. Vatikáni Zsinat liturgikus konstitúciója ezt az igazságot a következő szavakkal fejezi ki: „A földi liturgiában annak a mennyei liturgiának az előízét élvezzük, amelyet Jeruzsá-

---

[4] A bizánci liturgia átfogó megismeréséhez lásd R. Taft, Oltre l'oriente e l'occidente. Per una tradiziuone liturgica viva, Rome, 1999; Id., Le rite Byzantin 1996, Paris; M. van Parys, Il simbolismo nella liturgia bizantina, in AA. VV., I simboli nelle grandi religioni, Milan, 1988, pp. 233–241; A. Schmenann, Il mondo come sacramento, Brescia, 1965; Paul Evdokimov, La Priére de l'Église d'Orient, la liturgie byzantine de saint Jean Chrysostome. Paris, Tournai, 1966; G. Mantzaridis, Il tempo liturgico, Magnano, 1996; G. Florovsky, The Elements of Liturgy, in The Orthodox Church in the Ecumenical Movement. Documents and Statements 1902-1975, ed. by G. Partelos, Genéve, 1978, pp. 172–182. Hasznos forgatni két klasszikus liturgia-kommentárt is: Germanus of Constantinople, On the Divine Liturgy, The Greek Text with translation, introduction and commentary by Paul Meyendorff, New York, 1984; N. Cabasilas, Commento alla divina liturgia. Introduzione di A. G. Nocilli, Padoue, Messagero, 1984.

[5] Lásd Katolikus Egyház Katekizmusa, 1137–1138.

lemben, a szent városban ünnepelnek ..., ahol Krisztus ... ül Isten jobbján" (*Sacrosanctum Concilium 8*). Az Egyházról szóló dogmatikus konstitúció ugyanezt tartalmazza: „Az eucharisztikus áldozat bemutatása minden másnál jobban összekapcsol bennünket a mennyei Egyház liturgiájával" ... (Lumen *Gentium 50*).

Aki ismeri a liturgia történetét, az jól tudja, hogy ezek a gondolatok nem újak. Tesszalonikai Simeon (†1429) egyik írásában emlékeztet arra, hogy az égi és a földi liturgia nem két liturgia, hanem egyetlen egy, ami az égben és a földön egyetlen áldozat bemutatásával történik „ott fönt" és „itt lent", ugyanaz történik újból meg újból, vagyis szünet nélkül.

„Az Egyház – írja ő – mint Isten háza az egész világ képmása, mert Isten jelen van mindenütt és mindenek fölött ... A szentély a legmagasabb égi szférák szimbóluma, ahol Isten lakozik és trónja áll. Ezt a trónust az oltár jelképezi. Az égi hierarchiák sok helyen tartózkodnak, itt a papok kíséretében jelennek meg, akik helyettük jelen vannak. A püspök Krisztust jelenti, az Egyház a látható világot ... A szentély közepén ott áll a püspök, megjelenítve az ember Jézust, akinek hatalmából részt kap. A többi szent szolgák, a papok és diakónusok reprezentálják az apostolokat, az arkangyalokat és az angyalokat, mindegyikük a maga rangja szerinti rendben. Az apostolokról beszélek, az angyalokkal és a püspökökkel, papokkal egyetemben, mert csak egyetlen Egyház van, fönt éppen úgy mint idelent, azóta, hogy Isten leszállt és közöttünk élt, és értünk adta magát. Ez egyetlen mű, amint a mi Urunk áldozata is egyetlen az áldozással és a szemléléssel. Így teljesedik be ott fönt és itt lent, azzal a különbséggel, hogy ott fönt sem fátyol, sem szimbólum nincs, mialatt itt lent

szimbólumokon keresztül történik, mert mi, emberek testben élünk, ami alá van vetve a romlásnak." (A szent templomról)[6]

Amikor liturgikus összejövetelen veszünk részt, nem úgy jövünk egybe, mint egy társasház bérlői vagy tulajdonosai, hogy megvitassák közös ügyeiket; hanem mert tudatában vagyunk Istentől kapott, mindig megismétlődő meghívásunknak, Aki azóta, hogy Fia fölajánlásában „egyszer s mindenkorra" (Zsid 7,27) és „örökre" (Zsid 9,12; 10,10) eljött közénk, most az „emlékezetben"[7] hív bennünket megújult módon részt venni ebben a fölajánlásban. Ez a „mű", éppen azért, mert „egyetlen", szünet nélkül megy végbe a mennyben és itt a földön meghatározott időpontokban.

Ha, amint már föntebb állítottuk, a liturgiánk gyökerei nem itt lent vannak, hanem odaátra nyúlnak, akkor ez azt jelenti, hogy mindaz, ami ebben a liturgiában tétetik és fölajánltatik, nem marad meg a földön, hanem följut a menynybe. Ezzel a föltétellel képes az üdvösséget megszerezni azoknak, akik azt végzik. A római kánon szavai ezt csodálatos világossággal tudatosítják: „Mély alázattal kérünk, mindenható Istenünk, szent angyaloddal vitesd áldozatunkat mennyei oltárodra isteni Fölséged színe elé, hogy mindnyájunkat, akik ennek az oltárnak áldozatából részesülve Fiadnak szentséges testét és vérét magunkhoz vesszük, a mennyei áldás és kegyelem teljessége töltsön el."[8]

---

[6] Idézi R. Taft, Oltre l'orinente e l'occidente. Per una tradizione liturgica viva, cit., p. 166.

[7] Lásd Katolikus Egyház Katekizmusa, 1362–1364.

[8] A bizánci liturgiában a Miatyánk elimádkozása után a diakónus imádságának tartalma szerint nem az ember, hanem a Szentlélek az, aki az adományok (kenyér és bor) megszentelését, vagyis átlényegülését véghezvitte.

Az üdvösség áldozat, imádság formájában nem válaszadományként jut hozzánk, valami olyan ajándékért, ami tőlünk származik, hanem mint Isten válasza Fiának fölajánlására[9], amelyből részesedni ingyen kaptunk meghívást.

Természetesen azok a közösségek számára, amelyek önmaguk ünneplésével vannak elfoglalva, az égi liturgia emlegetése nem komoly teológiai érv, és ebből következőleg ez nem érdemel figyelmet még misztagogikus jellege miatt sem.[10] Az élő tudatosság köti össze a két liturgiát – és nem valami alkalmi és terméketlen hivatkozás-emlegetés teremt kapcsolatot –, egyedül ez képes a keresztény nép hiteles istentiszteletének alapjait megvetni.

„Az ég a földön"

Ami eddig elhangzott, világosabbá teszi azt az új szempontot, vagy ha jobban tetszik, a liturgiánk hitelesebb, másfajta felfogását. Az ég és a föld közötti kapcsolat alapján a mi földi liturgiánk – II. János Pál kifejezése szerint, amit a pápa a bizánci liturgikus hagyományból vett – tehát legyen „az ég a földön."[11]

---

[9] A bizánci liturgiában, mialatt a hívek a kerubéneket zengik, a pap halkan hosszú imádságot mond, melynek lényegi mondata: „Mert te, Krisztus, a mi Istenünk, te vagy a fölajánló és a fölajánlott, aki elfogadod az ajándékokat és aki magadat adod ajándékul ..." Krisztus nélkül, aki fölajánl, a mi fölajánlásunknak nem lenne semmi üdvözítő hatása.

[10] Misztagógia: a misztérium felé vezetés, vagy még inkább az az akció, amely által a misztérium vezet minket. J. Corbon, Liturgie de Source, op. cit., p. 13. Lásd még a Katolikus Egyház Katekizmusa, 1075.

[11] Orientale Lumen, 11. A kifejezés a pápa szájából még két alkalommal hangzott el: 1996. nov. 3. Angelus és 2000. okt. 25. általános kihallgatás. Az orosz teológustól kölcsönözve, lásd Serge Boulgakov: L'orthodoxie, Lausanne, 1980. p. 146. Maga a szöveg 1932-ben íródott.

A Jelenések könyvének köszönhetően tudjuk, hogy az égben Isten megszakítatlan dicsérete az angyalok és a szentek műve. Amikor, még ha csak meghatározott időre is, egybegyűlünk a szent liturgia végzésére, figyelnünk kell arra, hogy a Szentlélek cselekvése által és a hitben[12] liturgiánk egyesül a mennyei liturgiával. Hatalmas és titokzatos esemény: az égi udvar – Isten angyalaival és szentjeivel – leszáll, közöttünk tartózkodik és a földet a mi részvételünk idejére a mennyé változtatja. A kerubokhoz hasonlóan, akik énekükkel szüntelenül dicsérik Istent, mi a földön tesszük ugyanezt. A bizánci liturgiában mindez világosan kifejeződik a kisbemenet és a nagybemenet rítusában. A kisbemenetkor Isten igéjének elhangzását megelőzően, az ikonosztáz előtt a pap halkan a következő imádságot mondja: „Hatalmas Úr, mi Istenünk, aki az egekben megalkottad az angyalok és arkangyalok seregeit és légióit a te dicsőségedre, engedd, hogy bemenetünket a szent angyalok bemenete kísérje, akik velünk ünneplik és dicsőítik a te jóságodat." A nagybemenetkor, miközben a papok körmenetben viszik a fölajánlás tárgyait az oltárhoz, a jelenlévők a híres kerubéneket éneklik, amelyben a hívek fölszólíttatnak, hogy misztikus módon reprezentálják ezeket az égi szolgákat: „Kik a kerubokat titkosan ábrázoljuk, és az elevenítő Háromságnak háromszorszent éneket ajánlunk, tegyünk félre mostan minden földi gondot, mert a mindenek Királyát fogadjuk, kit láthatatlanul környeznek az angyali rendek." Ha a liturgia arra szólítja fel a résztvevőket, hogy a kerubokat reprezentálják, ez azt jelenti Paul

[12] Vesd össze: R. Taft, Che cosa fa la liturgia. Verso una soteriologia della celebrazione liturgica: alcune tesi, egy tanulmánykötet 13. fejezeteként lett közzétéve: Oltre l'orinente e l'occidente, op. cit., pp. 259–281.

Florensky szerint, hogy „mindegyikünkben van valami hasonló a kerubokhoz".[13] A kerubok megjelenítése nem ésszerűtlen és alaptalan törekvés, mert ugyancsak Florensky szerint „Istentől megkaptuk az éneklés jogát, amivel az angyalok rendelkeznek, hogy velük egyenrangúan ugyanazt énekeljük, amit ok zengenek az elevenítő és a teremtő Szentháromságnak, aki örök és isteni életet ad."[14] Nyilvánvalóan az a naivitás, amely bizonyos liturgiák sajátja, némi visszafogottságot sugall az olyan hangzatos megfogalmazások irányában, mint például: „a liturgia a mennyország a földön." „Az isteni liturgia valóban égi szolgálat a földön, amelynek során Isten különleges módon, közvetlenül és egészen közeliként jelen van és jelen marad a hívek között, lévén Ő a láthatatlan liturgia-végző, aki fölajánl és aki a fölajánlott. A földön nincs semmi szentebb, semmi fönségesebb, semmi nagyobb, semmi ünnepélyesebb, semmi elevenítőbb, mint a liturgia. Az Egyház ekkor mennyországgá lesz itt a földön, a celebránsok magát Krisztust, az angyalokat, a kerubokat, a szeráfokat és az apostolokat jelenítik meg."[15] Oroszországban a XVIII. század végén a Szent-Pétervárt védelmező Kronstadt kikötővárosában egy orosz pap naplójába jegyezte be a föntebb idézetteket. A szerző nem volt különösebben romantikus lélek, mindössze tudatában volt annak, hogy ő, meg egyszerű hívei miként kellene, hogy megéljék az eucharisztikus liturgiát. Talán még nem késő az istentiszteleteink során visszatérni ehhez, legalábbis ahol a körülmények

[13] P. Florensky, Il cuore cherubico. Scritti teologici e mistici, Casale Monferrato, 1999, p. 176. A kerubének magyarázata pp. 178–187.
[14] Ibidem., p. 182.
[15] Ivan de Cronstadt, La mia vita in Cristo, Turin, 1981, p. 156.

megengedik.[16] Egy ilyen visszatérés kezdetekor hasznos lenne felelni a következő kérdésre: „Milyen harmóniát, milyen fajta jelenlétet sugároz az istentisztelet, amelyen részt veszünk?"

A csend – Isten csendje és az ember csendje

Az égi liturgiára tett hangsúly szükséges, hogy a következő gondolatok az istentisztelet alatti csendről tágasabb összefüggésekben jelenjenek meg. Még ha gyönge hasonlat is, elmondható, hogy a csend az a „ház", ahol Isten „lakik". Antióchiai Szent Ignác figyelmeztet, hogy Isten Igéje ebből a „csendből jött";[17] és ha Keresztes Szent Jánosra is figyelünk, akkor tőle megtudjuk: „Az Atya egyetlen igét mond ki: saját Fiát." Isten örökös csendben szólal meg és a léleknek őt csendben kell hallgatnia.[18] Józsefen és Márián keresztül nézve, a csend volt Isten Fia e világra születésének egyetlen szemlélője. Edit Stein szerint a csend a megszokott feltétel, amelyben Jézus isteni természete által egyesül az Atyával az imádság útján, egészen különösen főpapi imájakor (Jn 17). Tanítványai kedvéért azután fennhangon is elmondja.[19] „Az Úr előtt – írja a szentéletű karmelita apáca – Krisztusnak nem kellett elrejtőznie a

[16] Számos modern templom belső elrendezése, a tér kialakítása szinte lehetetlenné teszi a pap és a hívek számára, hogy a liturgiát úgy értelmezzék, mint ami „a menny a földön". Legelrettentőbb az a betonbunker szerű székesegyház, ahol az oltár az építmény legmélyebb pontján áll, ha ugyan a „művészi alkotás" egyáltalán megérdemli az oltár nevet. *(A fordító megjegyzése.)*

[17] A Magnézia-beli hívekhez, VIII.2.

[18] Jean de la Croix, Oeuvres cinokltesm Oarusm 99.

[19] Edith Stein, La priére de l'Église (1936), in Source cachée, oeuvres spirituelles, Editions du Cerf, Paris, 1999 (traduit de l'allemand par J. et C. Rastoin).

tömjénfüst védelmező felhőjében, fátylak nélkül szemléli az Örökkévaló orcáját, félelem nélkül, mert az Atya tekintete Őt nem semmisítheti meg (...). A Megváltó főpapi imádsága fölfedi a belső élet misztériumát: az isteni személyek bensőséges egységét és Isten lakozását a lélekben. Ezekben a titkos mélységekben, a visszavonultságban és a csendben készülődik és válik valósággá a Megváltás műve (...). A Megváltás az isteni élet örök csendjében lett elhatározva.20 (...) Egy időre a halál csendje is beborította Krisztust nagyszombatkor, midőn a követ a sír szája elé hengerítették és csend uralkodott."[21] „A felséges Jézus a sötétségben sugároz, mint az élet fáklyája. Remegjen a csend a te jelenlétedtől, hogy a világ ne legyen többé üres sír!"[22]

Végül a Jelenések könyve elmondja, hogy az égi liturgiában, amikor a Bárány feltörte a hetedik pecsétet, csend támadt, mintegy fél órára (8,1). Mielőtt a csend az emberhez tartozott volna, Istenhez és az ő legbensőbb életéhez tartozott. A Jelenések könyvének most idézett mondata így folytatódik: „Jött egy másik angyal, megállt az oltár előtt, arany füstölő volt nála. Sok tömjént kapott, hogy az összes szent imádságával tegye az arany oltárra, amely az Isten trónusa előtt állt. Az angyal kezéből a tömjén füstje felszállt a szentek imádságával Isten elé" (8,3-4). Amint kitűnik, a liturgiánk az égi liturgia tükörképe. Isten jelenlétében könyvet olvasnak, az imádság, a szentekéi is, fölszáll, s tömjén ég, hogy füstje fölfelé törekedjék.

---

[20] Ibidem.

[21] S.S. Bartolomeo I, Via Crucis, Meditazioni e preghiere per la Via Crucis al Colosseo (Venerdì Santo 1994), Citta del Vaticano, 1994, p. 119.

[22] Ibid., p. 121.

A csend is a lélek magatartása, amit a hívőnek el kell sajátítani, amikor Isten fönsége elé áll: „Maradj csendben az Úr előtt és őbenne remélj" (Zsolt 37,7), és „Csendben maradok, mert Te vagy aki cselekszel"(Zsolt 39,10). Az Istennel beszélni vágyó ember számára nincs semmi roszszabb, mint magának Istennek a csendje: „Hozzád kiáltok, Uram, én Istenem, ne fordulj el szótlanul tőlem. Ne légy néma énhozzám, nehogy olyan legyek, mint a sírbaszállók" (Zsolt 28,1). De Isten hűséges és irgalmas, nem hagyja el övéit, ezért „jó csendben várni az Úrra, mert ő megszabadít" (Sir 3,26).

A liturgia csendje

Itt és most nem lehet cél végigvenni a csendre és különféle jelentéseire vonatkozó utalásokat, amelyek a különböző liturgikus könyvek *praenotanda* bevezetéseiben találhatók.[23] Elegendő arra a gyakran ismételt állításra utalni, ami szerint „a csend a liturgikus ünneplés része".[24] A következő kérdést lehet föltenni a továbbiakban tárgyalandókkal kapcsolatban: mi a csend értelme és szerepe a liturgiában, amelynek alkotó része?

Amikor egy családban gyermek születik, a család valamennyi tagja változtat viselkedésén, magatartásán: időbe-

---

[23] E tárgyban lásd: D. Sartore, „Silenzio", in Dictionnaire encyclopédique de la liturgie; adaptation française sous la direction d'Henri Delhougne, Canada, 1992. Romano Guardini, La Messe (chapitre I, „Le silence"), Paris, 1957, (traduit de l'allemand sur la 4 édition, 1947, par Pie Duployé).

[24] A Római Missale általános rendelkezései, 23. Szent csendet kell tartani a maga idejében, a szertartás részeként. Tartalma az alkalomhoz igazodik: a bűnbánatnál és az imádságra való felhívásnál ki-ki magába száll; az olvasmány vagy a homília befejeztével röviden elmélkedik az elhangzottakról; áldozás után pedig szíve mélyén dicséri és imádja Istent.

osztás, beszéd, rádió és televízió hangereje, a többi gyerek játéka, stb. Az újan érkezett teljes függőségben a többiektől és teljes képtelensége bármit is tenni, jelenlétét állandóan tudatosítja és mindenkitől figyelmet, vigyázást kér. Még ha áldozattal jár is, az újszülött jelenléte a nap minden pillanatát vidámmá teszi, és senki nem tudna úgy élni, mintha nem lenne a csecsemő jelen. Az álom csendjében és felsírásaiban hallatja hangját. Egy szóval: ott van, nagyon is ott van.

Minden különbözőség ellenére ugyanezt lehet mondani Krisztusról és a liturgiábani jelenlétéről. A zsinati szöveg állítja, hogy Krisztus „mindig jelen van a liturgikus cselekményekben" (*Sacrosanctum Concilium*); ez pedig azt jelenti, hogy ez az éltető és észlelhető a celebráció azon részében, amelynek csend a neve. Az emberekkel ellentétben, Isten nem fél a csendtől. Nyilvánvalóan könnyebb átlátnunk, hogy Krisztus jelen van „az eucharisztikus színekben", „a szentmise áldozatában", „a pap személyében", a „szentségekben" és az „igéjében" (*Sacrosanctum Concilium);* de ha igaz az, hogy „a csend a celebráció része", akkor ez azt jelenti, hogy Krisztus a csendben is jelen van, mint a liturgia más részeiben, amikor jelenléte nyilvánvalóbb. A gond nem az ő jelenlétének mikéntjében van, hanem a mi, jelenlétére vonatkozó észlelésünk mikéntjében. A nehézség nem *ex parte Dei,* hanem *ex parte hominis* létezik.

A csend nem valaminek a hiánya, olyan üresség, amit a papoknak és a hívőknek minden áron meg kell tölteni valamivel, mivel Krisztus ezt már betölti jelenlétével. A *Sacrosanctum Concilium* 30. pontja megerősíti ezt, és benne semmi önellentmondás nincs: „A hívek aktív részvételét előmozdítandó, megfelelő időben szent csendet

kell tartani." A hívek számára ez nem inaktivitást, szórakozottságot, önmagába záródást jelent, hanem ez az imádás, a „belemerítkezés" ideje, amikor megéljük üdvösségünket a liturgiában. A „hit szemében" a csend ideje ezzel a jelenléttel van telítve, amely már szavakba öltözött, az áldozatban megjelenülve valóságossá, személyessé vált, s bőségével mindent eláraszt túlcsordulón, és magát a csendet is meghódítja, lakja. A papok és a hívek erre a csendre alkalmazhatják Keresztelő Szent János szavait, amiket Krisztus kapcsán mondott: „Neki növekednie kell, nekem pedig kisebbednem" (Jn 3,30).

Az *Orientale Lumen* kezdetű enciklika 16. fejezete a csend szükségességéről szól az Egyház életének különböző területein – teológia, imádság, prédikáció, elkötelezettség – és amiről a befejezéskor alább még szó esik, II. János Pál rendkívül célzatosan említette a liturgiában helyet kapó csend szerepét és feladatát: neki köszönhetően „közösségeink *helyet* tudnak *készíteni Isten jelenlétének,* elkerülvén, hogy önmagukat ünnepeljék."[25] A liturgiában a csend azon térségek egyike, ahol „Isten jelenléte" érzékelhető új intenzitással, ha jelenléte többi módjával összevetjük, például az igében vagy a pap személyében való jelenlétével.

Összegzés előtt álljon itt még egy utolsó megállapítás. A kultikus istentiszteletben nem elkülönült egyedek állnak egymással szemben, hanem két közösség: az isteni, vagyis a Szentháromság, és az emberi, ami az Egyház.

Az első „közösség" az üdvrend révén és az üdvösségtörténet során kiárad az egész világra, vagyis az emberiségre történelme folyamán, a második közösség pedig annál in-

[25] A kurzív kiemelések a szerzától származnak.

kább válik fokozottabb mértékben Egyházzá, minél inkább megtelik kegyelemmel és üdvösséggel. A Szentírás és az egyházatyák gyakran határozzák meg az Egyházat mint a „vőlegény" Krisztus jegyesét.[26] A liturgia ekkor az a pillanat (*moment*) – J. Corbon kifejezésével élve –, amelyben szavak, gesztusok és a csend által megvalósul az üdvözítő találkozás, vagyis a szeretet, a vőlegény (Krisztus) és a jegyes (az Egyház) között. A liturgia – írta Cronstadti Iván – Isten emberek iránti szeretetének véget nem érő, ismétlődő ünneplése az egész világ és minden egyes ember üdvösségéért; a Bárány menyegzőjének és a Fiú nászának reprezentálása; és ebben az ünneplésben, vagyis a szent liturgiában minden egyes hívő lélek Isten Fiának jegyese; és a Szentlélek az, aki a hívő lélek-jegyest Krisztushoz vezeti.27 Ebben a menyegzői találkozásban a csend éppen úgy szükséges, mint a szó.

Megtanulni a csendet

Mindenki könnyen megtapasztalhatja, mennyire nehéz manapság a csend terét és idejét megőrizni. A televízió, a rádió, a számítógép az élet minden területét – otthon, munkahely, közlekedés – uralja a nap 24 órájában. A televízió órákig nyitva marad anélkül, hogy valaki is nézné. Hangja elűzi a csendet, ami félelmet kelt. Föltételezni, hogy ebben a helyzetben a csendet némi odafigyeléssel

[26] Lásd Lumen Gentium, 6-7, 65; Sacrosanctum Concilium, 7, 47, 102; Katolikus Egyház Katekizmusa, 796.

[27] Ivan de Cronstadt, La mia vita in Cristo, op. cit., p. 156. A szentéletű orosz papot 1990-ben kanonizálták. E szavai alapján nem szabad őt naivnak gondolni, mert nagyon jól tudta, hogy sok hívő nem jár templomba, és akik ott vannak, azok is gyakran szórakozottak.

meg lehet teremteni, merő képzelgés. Mit mondanának az emberek, ha nyíltan értéknek nyilvánítanánk és szabályos időközökben kötelező lenne otthon, az iskolában vagy éppenséggel a vonaton? A csend meg nem értése és a tőle való félelem éppúgy sajátja a fiataloknak, mint a felnőtteknek. A pápa a föntebb idézett *Orientale Lumen* kezdetű levelében mélységes valóságérzettel írja: „be kell vallanunk, hogy mindannyian *rászorulunk az Imádott jelenlététől terhelt csendre* (...). A mai embernek, aki nem képes hallgatni, mert fél önmagával találkozni, szüksége van átérezni a csendet, amely értelem után kiált. Mindenkinek, hívőnek és hitetlennek egyaránt meg kell tanulnia csendet teremteni magában és maga körül, mert ez a csend teszi lehetővé, hogy a Másik megszólaljon akkor és úgy, amikor és ahogyan akar, és ez teszi lehetővé számunkra ennek a szónak a meghallását."[28]

A csendre való képtelenség, vagy annak nem igénylése a liturgiába is behozta valamennyi negatív hatását: Isten jelenlétének a „tere-térsége" átalakul olyan alkalommá, amikor saját gondolatainkkal foglalkozunk, vagy a szavak áradata – kitölteni az „űrt" – háttérbe szorítja Őt, Akinek szólnia kellene az egybegyűltekhez. Szükséges újra fölfedezni a csend értékét a mindennapok átlag-életében,[29] s ha ez lehetséges, akkor a csend a liturgiában is megértetté és megéltté válik, magasabb, teológiai módon és szinten.

A gyakorló keresztény katolikusok számára mindennek fordítva is meg kellene történnie, a liturgia csendjéből ki-

---

[28] A kiemelést a szerző tette.

[29] S. Tamaro, Prefazione a L. Guglielmonti et F. Negri, Gente di cuore, Milan, Paoline, 1999.

indulva a mindennapok csendje felé. Az a „térség", ami Isten csendje alkalmával megteremtődik az ember szívében, a liturgia befejeztével sem szükségszerű, hogy eltűnjön, hanem át kellene alakulnia a testvéri közösség „térségévé", amennyire lehetséges, minden ember felé nyitottan. Azok a források, amelyek segítenek rátalálni a csend erényére, a nagy misztikusok írásai és életrajzai.[30] Ha igaz, hogy Isten a csendben „lakik", náluk senki nem taníthatja meg jobban, miként lehet Istennel élve megnyitni a szív „térségeit" és helyet készíteni benne a felebarátok számára.

Következmény

Az elmúlt év szeptember 11-én, amikor délben elhangzott a toronyórák tizenkét kondulása, európaiak milliói megálltak három percre és csendben hallgattak, hogy megemlékezzenek a New York-i két torony szeptember 11-i áldozatairól. Az egymás által nem értett-ismert anyanyelvek miatt rendszerint megosztott városlakók három perc alatt egymáshoz közelebb érezték magukat, sőt egységre léptek ennek az elsődleges nyelvnek a segítségével, ami „a csend örök nyelve".[31] Ennek az „örök nyelvnek" nem volt szüksége semmiféle fordításra, mert ez az emberi tapasztalat egyszerű és tiszta „nyelve", amelynek megértése mindenkinek megadatott. Ez a csend, mialatt „han-

---

[30] J. Castallena, Ascolto e risposta nel silenzio della preghira, in AA.VV., Dio parla nel silenzio, Rome, Edizioni del Teresianium, 1989, pp. 165–192; M. Baldini, „Silenzio", in Dizionario di Mistica, Cittá del Vaticano, Libreria Editrice Vaticana, 1998, pp. 1141–1143.

[31] „La forza del silenzio", in Corriere della Sera, 15 septembre 2001, p. 1.

got" és „jelenlétet" adott a kioltott életek ezreinek, megszólaltatta azok fájdalmát is, akik halottaikat siratták. A három perc alatt a csend „szóvá" vált, számos kérdés (miért?) megfogalmazódott benne, emlékek „szavává" (az áldozatok!) és a remény „szavává" (soha többé!) vált. Ez a három perces csend az emberi szívhez „szólt", amint az égi és a földi liturgia csendje is az emberi szívhez szól, a legnagyobbtól a legkisebb templomig, mert a csend örök „nyelve", mielőtt az emberről és annak gondjairól szólna, beszél Istenről és az ő kimondhatatlan jelenlétéről.

Fordította: Török József

ALDINO CAZZAGO 1958-ban született, 1983-ban szentelték pappá, sarutlan karmelita szerzetes. Az olasz *Communio* szerkesztőségének tagja.

GÁL Ferenc

AZ ÁLDOZAT MISZTÉRIUMA

Ha elfogadjuk Isten emberré levésének tételét, Krisztus kereszthalálának láttára nem tudunk szabadulni attól a gondolattól, hogy Isten a teremtmény szeme előtt lejátszik egy magasztos drámát, és jelképezi vele irgalmát. Szükség volt-e rá és elérte-e célját? Végeredményben az egész teremtést és történelmet nagy drámának mondhatjuk, amit Isten gondolt el és irányít. Krisztus életében azonban elsősorban azt kell észrevennünk, hogy őbenne az Isten egészen ember lett. Élete nem „megjátszott" emberi élet volt, hiszen ő beleállt a közösségbe és élete a valóságos emberi kapcsolatok szövevényében pereg le, nem díszletek és kulisszák között. Igaz, magával hozza az isteni kezdeményezést, a kegyelem kiáradását, de környezete az a valóságos társadalom, amely tud szeretni és gyűlölni. Kereszthalálának megvannak a természetes okai is. A minden embernek szóló vallási eszme és az egyetemes emberi erkölcs hirdetése miatt kerül ellentétbe népe vezetőivel s mint az igazság vértanúja hal meg. Szenvedését és halálát felajánlotta áldozatul az emberiségért. Az áldozatot igazában azzal vállalta, hogy mindhalálig kitartott az Atyától kapott küldetése mellett: semmit nem vont vissza tanításából és a gyűlöletre is szelídséggel válaszolt, hogy tanúságot tegyen az Atya irgalma mellett.

Krisztus egész élete önátadás volt. Életének csúcspontja csak olyan cselekvés lehetett, amelyben ez az önátadás tökéletesen kifejeződött. A halálban egészen lemondott magáról, kiszolgáltatta magát az Atya akaratának. Ezért keresztrefeszítése nem volt egyéni tragédia, fölötte nem csaptak össze a hullámok. Előre ismerte szenvedésének részleteit, kitérhetett volna előle és megköthette volna ellenségei kezét. De tudta, hogy vértanúsága új élet forrása: „Ha a földbe vetett búzaszem elhal, sok termést hoz" (Jn 12,24).

A keresztáldozat a Szentháromságnak és az ember Krisztusnak közös műve. Isten kinyilatkoztatta benne igazságosságát, szentségét, szeretetét. Krisztus pedig bemutatta emberi hódolatát és engedelmességét.

Isten igazságossága azáltal mutatkozott meg, hogy Krisztus szenvedésében ítéletet tartott a bűn felett. Krisztus magára vette a világ bűneit s úgy állt az igazságos Isten elé. Az erkölcsi rend sérelmét helyreállította azzal, hogy engedelmességével nagyobb hódolatot tanúsított az Atya előtt, mint amit a bűn megtagadott tőle. De halálában benne volt az ítélet is, hiszen az Atya „saját fiának sem kegyelmezett", hanem odaadta őt mindnyájunkért. (Róm 8,32)

Isten a keresztáldozatban szeretetét is kinyilvánította. Ítéletét nem a bűnös emberen érvényesítette, hanem Fia áldozatát fogadta el. A szeretet jele az is, Krisztus halála átmenet volt a megdicsőülésbe. Halálához hozzátartozik a feltámadás és a mennybemenetel. Ezekkel mutatta meg az Atya, hogy Fia áldozatában kedvét lelte.

A Megváltó keresztjénél áll legélesebben szemben egymással a lázadó ember és a megbocsátó Isten. Isten meg-

mutatta, hogy a gonoszságra is tud szeretettel válaszolni. A keresztáldozat tulajdonképpen nem az ember kezében eszköz arra, hogy Istent könyörületre hangolja, hanem eszköz az Isten kezében, hogy kimutassa irgalmát s ezzel az embert hangolja bizalomra, bűnbánatra.

A Szentírás úgy állítja elénk Krisztus kereszthalálát, mint megváltást. Az emberfia azért jött, hogy „életét váltságul adja sokakért" (Mt 20,28). „Krisztus feláldozta magát, hogy megváltson bennünket a bűntől" (Tit 2,14)

A megváltás valóságos állapotváltozást hozott. Az embert a bukott természet szolgaságából átemelte Isten gyermekeinek rendjébe. Az új állapotot visszaállításnak is mondjuk, mert visszakaptuk a kegyelmi rendet, amit ősszüleink elvesztettek. Egyszersmind újjáteremtésnek is nevezhető, mert a megigazult ember új teremtmény: magán hordozza a feltámadt Krisztus képét.

A keresztáldozat Krisztusnak és vele együtt az emberiségnek győzelme a bűn felett. A Római levél 5–8. fejezete beszél erről a győzelemről. Krisztus a harag állapota helyett megszerezte a békesség állapotát: „Urunk Jézus Krisztus vétkeinkért halált szenvedett és megigazulásunkért feltámadt. Miután tehát a hit által megigazultunk, éljünk békében Istennel" (Róm 4,25-5,1)

A keresztáldozat meghozta a győzelmet a bűn felett. Azelőtt a bűn „halálthozóan uralkodott" (Róm 5,21). Most a megigazulás teljes. Megvan a bűnbocsátás és lehetséges a kegyelmi megszentelődés.

A megváltás megtörte a gonosz lélek hatalmát. Eddig ő uralkodott az emberen a bűn és halál által. Krisztus feltámadásáig nem volt biztos a remény, hogy lehetséges a fel-

támadás. A kegyelem kiáradása elégséges ahhoz, hogy a gonosz lélek kísértését legyőzzük.

A megváltás győzelmet hozott a halál felett. A megigazult ember az élettel jegyzi el magát. Krisztus azért jött, hogy övéinek örök életet adjon. Az élet magába foglalja a léleknek az életét, a kegyelmet és a test feltámadását. Krisztus földi életében már megmutatta, hogy úr a betegség és halál fölött. Ő maga nem állt a mulandóság törvénye alatt. Feltámadásában biztosítékot adott, hogy övéit is hasonlóképpen megdicsőíti.

A megváltás biztosítja a lélek győzelmét a testiség fölött. A megigazulásban a testi emberből lelki ember lesz, akit a Szentlélek kegyelme irányít (Róm 8,9). Ez a kegyelem erősíti az akaratot és lehetővé teszi, hogy uralkodjunk ösztöneinken. De a tökéletes testi és lelki harmónia fel van tartva a feltámadás utánra. Ebben az életben az az érdemszerzés, ha „lélekkel megöljük a test cselekedeteit" (Róm 8,13).

A megváltás elvezetett bennünket Isten fiainak szabadságára. Az ószövetségi törvény önmagában szent volt, de kegyelmet nem közvetített, a természet elesettségét nem gyógyította. Sőt, a tilalmak felállításával szaporította a bűnt. Krisztus a törvény helyére a szeretetet állította. Aki szeretetből végzi kötelességét, az nem érzi tehernek, tehát nem szolga, hanem szabad.

Végül a keresztáldozat megalapította és megpecsételte az Újszövetséget. Az Ószövetségnek hiányai voltak: egyenlőtlen felek szerződtek, a szerződés csak egy népre vonatkozott és csak előkészületi jellege volt. Krisztus az utolsó vacsorán kifejezte, hogy vére áldozati vér, amely új és örök szövetséget vezet be. Ennek nincsenek fogyaté-

kosságai. Végrendelet jellege van, azért nem számít, hogy egyenlőtlen felek szerződnek. Az emberi gyarlóság nem bonthatja fel Isten végső akaratát. A kegyelem különben is alkalmassá tudja tenni az embert a szövetség megtartására. A szövetség Krisztusra épült, az egész emberiség fejére, azért egyetemes és mindörökre szól.

Krisztus mint az emberiség feje értünk és helyettünk mutatta be áldozatát. Engesztelését *helyettesítő elégtételnek* nevezzük. Őbenne az egész emberiség ott volt a kálvárián, engedelmességgel meghajolt az Atya ítélete előtt. Krisztus képes volt helyettünk eleget tenni, hiszen az Atya tette meg közvetítőnek. Krisztus pedig magára vette az emberiség bűneit és tudatosan engesztelte az Atyát. Bűneinket magára véve is az Atya szeretett Fia maradt. Az ítéletet nem büntetésképpen viselte el, hanem önfeláldozásból. Szent Pál mégis az áldozat nagyságára utal, amikor azt írja, hogy „Krisztus megváltott minket a törvény átkától, amikor *átokká* lett értünk" (Gal 3,13), vagy: „Isten *bűnné* tette azt, aki bűnt nem ismert, hogy általa Isten igazságának részesei legyünk" (2Kor 5,21).

Krisztus isteni személyének méltósága végtelen, ezért cselekvése, az áldozatbemutatás is végtelen értéket rejt. Elégtétele túláradó módon helyrehozta a bűn okozta sérelmet. Ezért lehetséges számunkra a bűnbocsánat. Krisztus azonban misztikus testét is be akarja vonni ebbe az elégtételbe, hogy az engesztelés tartson az idők végéig. Ezért mondja az apostol, hogy az igazak vezeklése „kiegészíti Krisztus szenvedésének hiányát" (Kol 1,24).

Az Atya nem nézhette el, hogy ne jutalmazza Krisztus engesztelő áldozatát. A cselekedetnek azt a benső értékét, amely méltóvá teszi a jutalomra, *érdemnek* nevezzük.

Krisztus a bűn kiengesztelése mellett kiérdemelte az emberiség újra felvételét a kegyelmi rendbe. Az érdemszerzés lehetősége abból folyt, hogy önként és szabadon cselekedett, s az Atya kedvét találta áldozatában. Embersége számára kiérdemelte a teljes megdicsőülést a föltámadásban és mennybemenetelben s nevének felmagasztaltatását. Bár ezek a kiváltságok megillették őt fiúi örökségként, de az érdem jogcímén is meg akarta őket szerezni. Mint az emberiség közvetítője számunkra a megváltás kegyelmeit eszközölte ki. Mindent azért kapunk, mert az ő népe vagyunk: „Az Atya Krisztusban megáldott bennünket minden mennyei, lelki áldással. Benne választott ki a világ teremtése előtt, hogy szentek és feddhetetlenek legyünk előtte. Szeretetből arra rendelt, hogy fiaivá legyünk ... benne van vére által szerzett megváltásunk, bűneink bocsánata, kegyelme bőségének arányában" (Ef 1,3-7). Azóta mindent az ő érdemeire való hivatkozással várunk és kérünk az Atyától.

Xavier MORALES

MÉG EGYSZER A MISZTÉRIUMRÓL

Isten rejtett élete

„A teológia egészének tárgyalása végén, miután sorra vettük az emberi élet végső célját, az erényeket és a bűnöket, figyelmünket mindenki Megváltójának személyére kell fordítani, valamint az emberiség javára végzett jócselekedeteire." (Aquinói Szent Tamás: Summa theologica, IIIa bevezető.)

Az Angyali Doktor által javasolt szerkesztői tervet követve a *Communio* nemzetközi folyóirat tíz évvel ezelőtt egész sereg számot szentelt a *Credo* cikkelyeinek, s közülük az utolsó az emberi élet végső céljának lett szentelve. „Az örök élet" akkor tárgyalt az erényekről és a bűnökről, most pedig szemlélődés középpontjában „mindenki Megváltójának a személye" áll. Ez a szám sorozatot kezd, a következő szám is „Jézus életének misztériumait" fogja bemutatni. Miről is van szó pontosan? Egészen egyszerűen, más címek alatt a *Credo* krisztológiai tételei elevenednének föl? Vagy „a Názáreti Jézus érdekfeszítő és szenzációs élete" elevenedne meg, mint valami folytatásos regény? Sem egyik, sem másik nem állt a szerkesztőség szándékában, inkább a kettő együtt: föleleveníteni azt az életet ami a hit tárgya, annak forrása. Az első szám befejezése néhány sorban azt szándékozza tenni.

Isten misztériumai

A világban számtalan dolgot misztériumnak nevezünk. Akár Loch Ness, akár *A sárga szoba* c. regény misztériumáról van szó, ezzel rendszerint valami „okkult" jelenséget jelzünk, ami – lévén irracionális – az ész birodalmán kívülre esik. Vagy visszafogottabban közelítve meg a misztérium szó jelentését, szubtilis az, ami átlagésszel nem fogható föl, egyedül a detektívek legkiválóbbjának az elméje képes kifürkészni a titkot. Az igazságtól tehát – ami megközelíthetetlen fényesség misztériumába burkolózottnak tűnik előttünk – azt várjuk, hogy föltárulkozzon, megnyilatkozzon.

Mi többet lehetne mondani a misztériumok legmegközelíthetetlenebbjéről? Csak a próféta szavait ismételhetjük: „Valóban, te rejtőző Isten vagy!" (Iz 45,15). A végső időkig nem ismertük Isten arcát, benső szándékai számunkra érthetetlenek voltak, belső élete előttünk ismeretlen. Isten az örökkévalóság óta készült önmaga misztériumát fölfedni „fölségének dicsőségére" (Ef 1,14), azonban az önmaga által kinyilatkoztatott Isten misztérium marad. Nem úgy, mint a mi emberi misztériumaink, hanem mert önmaga teljessége, amit ő kinyilatkoztat, a legteljesebb mértékben igazság, amelyet az emberi szellem nem foghat föl teljesen. Amikor Isten elkezdte önmagát kinyilatkoztatni az ember számára, a misztériumnak megváltozott az értelme: ő nem az, aki fátyol mögé rejtőzik, hanem az, aki túl sokat tárt föl önmagából ahhoz, hogy egyszerre föl lehessen fogni. A kinyilatkoztatott Isten misztériumáról azt lehet mondani, hogy minél jobban megismeri az ember, annál több fölfedezni való marad.

A keresztények számára Isten misztériumának megmutatkozása, a kinyilatkoztatás befejezését Krisztusban, az Atya által kimondott utolsó Igében találja meg. Így Jézus egész élete Isten rejtett életének, az isteni személyek bensőjének és minden embert üdvözíteni akaró szándékának kinyilatkoztatása. „Az a titok, amelyre ősidők óta csend borult, most kinyilatkoztatott" (Róm 16,25-26).

Krisztus misztériumai

Miért hívják Jézus életének eseményeit misztériumoknak? Pontosan azért, mert Isten misztériumát és az ő kifürkészhetetlen mélységeit azok kinyilatkoztatják. „Krisztus egész élete misztérium" (KEK 514), mert Isten rejtett életét fölfedi. Isten örökkévaló misztériuma a történelmi Jézus misztériumaiban megmutatkozott. A misztérium jel, és mint minden jel, önmagában feloldhatatlanul összeköt két valóságot, olyan feloldhatatlanul, amint Krisztus két természete az Ige egyetlen személyében van összekötve: Jézus misztériumaiban a történelem jelzi az igazságot, ami elhangzik, azt kell hinni, a történelmi esemény láttatja meg kinyilatkoztatás adottságát.

Rögtön érthetővé válik, miért foglalnak el központi helyet Jézus misztériumai az integrális exegézisben, amely nem áll meg a betűszerinti értelemnél, hanem eljut a történelem alakította átvitt értelemig. Az integrális exegézis mintájára meg kellene fogalmazni azt az integrális teológiát, amely nem áll meg a dogmánál, vagyis a meghatározásnál, amivel az emberi értelem próbálja megragadni emberi nyelven a kinyilatkoztatás adottságait/tényeit; hanem ez az új teológia engedi magát sodortatni a misztérium ál-

tal a valóság felé, amit jelez, és engedi, hogy a kinyilatkoztatás szóljon a maga nyelvén. Úgy tűnik, hogy a Katolikus Egyház Katekizmusa lapjain ez a teológia bontakozik ki, amikor a krisztológia a misztériumok katekézise során kerül bemutatásra.[1]

Misztériumok sorozata

A következőkben nem egy krisztológiai kézikönyv vezérgondolatai alkotják a mondandó lényegét. Isten misztériumának kinyilatkoztatása Jézus életében bontakozott ki, ennek szemlélése a legfontosabb.

A megtestesülés misztériumaiban került előadásra a kezdet, az Ige eljöttének prófétai meghirdetése, a várakozás és az idők beérése, végül az isteni születés, amiben az isteni kegyelem kiárad a világra.

Végig kell venni a rejtett élet misztériumait. Jézus egész élete Isten misztériumának kinyilatkoztatása, és nem csak a tömegek előtt mondott szavakban és véghezvitt tettekben. Beszélni kell Jézus rejtett életéről, ami Isten rejtett életéről szól, s ugyanakkor fölvállalja az emberi élet jelentéktelen, apró részleteit, az előkészületek türelmét, a mindennapi feladatok jellegtelenségét.

A nyilvános élet misztériumai Jézus valamennyi szavával, gesztusával kibontakoztatják Isten arcának vonásait, gyógyításainak irgalmasságát, beszédeinek bölcsességét, csodáinak hatalmát.

A szenvedés és a föltámadás misztériumaival Isten misztériumának kinyilvánulása elérkezik a csúcsponthoz: a kereszt gyöngeségében és a föltámadás erejében az egész Is-

[1] KEK 512-521.

ten adta magát valamennyi embernek. Isten szeretet, aki a halálon át is hűséges.

Az ország misztériumairól sem szabad elfeledkezni, mert Jézus élete nem fejeződött be a mennybemenetellel. Uralmát elkezdvén, elküldi a Szentlelket, közbenjár az Atyánál, jelen van Egyházában a szentségek által, megkoronázza a szenteket. Mi pedig reménykedve várjuk misztériumai közül az utolsót, amikor Isten a Fiú által a Szentlélekben „minden lesz mindenben" (1Kor 15,28).

Misztagógia

A jelen szám „bevezetés a misztériumokba." Bevezetés a szó retorikai értelmében: a terjedelmes előszóban bemutatásra kerül a téma – a misztériumok -, és az olvasó segítséget kap a további tanulmányok megértéséhez. Ámbátor egy másik értelemben is az egész sorozat bevezetés a misztériumokba, vagyis misztagógia. Az ókorban így hívták azokat a rítusokat, amelyek során az újhitűnek előadták a jelek értelmét. A bevezetés tehát nem retorikai, hanem egzisztenciális, mert a misztériumok nem magyarázandó és végiggondolandó-megértendő definíciók, hanem életesemények, amelyeket szemlélni kell és „belülről megízlelni".[2] Jézus életének eseményein keresztül az egészen emberré lett egész Isten az egész emberhez szól: megérinthetjük, érezhetjük, ízlelhetjük, hallhatjuk és láthatjuk az Élet Igéjét. Ily módon a Kinyilatkoztatás nem csak a prófétai kijelentésen keresztül szól az emberhez, nem csak az értelemhez fordul, ami fölfogja a prófétai szavak jelenté-

[2] Szent IgnÁc: Lelkigyakorlat, 2.

sét, hanem megtestesülvén valamennyi érzékhez szól, azokat „lelki értelemben" megtisztítván.

Amit a Kinyilatkoztatás megjelenülésének/életté válásának lehetne nevezni, Jézus életén keresztül a végleges kifejezésmódja nyíltan hangoztatja az egyediséget. A Kinyilatkoztatás nem fokozható le az evilági üzenetváltásra – valaminek hallás útjáni megragadására, tudomásul vételére –, ellenkezőleg, a Kinyilatkoztatás ragadja meg azt, akihez szól. A mi evilági üzeneteink csak annyiban léteznek, amennyiben azokat megfejtjük és elolvassuk, az isteni üzenet azonban a Kinyilatkoztatás, magától föltárulkozik, megjelenik. Az ember belső hozzáállása, ami megfelelő, eleve passzív kell, hogy legyen: szemlélődés, vagyis olyan nézés, amely engedi megjelenni a nézettet és engedi magát a nézettől alakítani. A misztériumok ugyanis képek, sajátos mélységgel; s reprezentálóik, az ikonok a keleti hagyományban fordított perspektívával rendelkeznek, ami – úgy tűnik – bennünket merít bele e mélységbe. A nézett tárgy a csodálat alanya lesz, mivel az egy személy, aki megjelenik, akinek az egész élete megjelenés.

A misztériumok szemlélése némi távolságtartást is javasol a túlzott teológiai spekulációk irányában: olyan teológiai látásmódra tanít, amely nem tárgynak tekinti a témáját, hanem egy személy szolgálatában áll, aki maga az önmagát kinyilatkoztató Isten. A teológiának, mint az Istenről gondolkodás tudományának optikai jellegűnek kell lennie, amint az angolok mondják, *a magnifying glass*, nagyító lencse (vagy inkább távcsőnek? – *a fordító megjegyzése*) ... vagy hálaadó éneknek (*Magnificat*), amely csodálva imádja az önmagát feltáró Istent.

A másik neve annak a sugárzásnak, amellyel a misztérium az őt szemlélőt elkápráztatja, kegyelem a neve. Mert a Kinyilatkoztatás hatékony kegyelem, minden szóból „erő" árad. Az Ige végül is életté lett, hogy megmutassa: éltető ereje van.

Jézus élete több, mint példa, mert születésétől feltámadásáig teljes egészében megváltó jellegű. Nem pusztán példát mutat, amelyet követni és utánozni kell, hanem magában rejti és valósítja üdvösségünket. Jézus élete Isten által megélt emberi élet érettünk. Ennek az életnek minden eseménye éltető kegyelem. A szó szoros értelmében mondva maga Krisztus „szentség" (*sacramentum*), mert életének minden pillanata – és nem csak haláláé, amely áldozat megpecsételte az Új Szövetséget – jel, amely kegyelmet közvetít annak, aki hajlandó befogadni. „Ami kivégzésüket illeti, távoztak, ami erényüket illeti, jelen vannak (...) A lélek tehát, az erény, a misztérium érdeme mindig jelen vannak."[3] Az, aki szemléli Jézus életének misztériumait, aki „folytatja és önmagában beteljesíti Jézus misztériumait", részesedik belső tartalmukból, megkapja a kegyelmeket és megtapasztalja hatásukat.[4] Jézus misztérimaiba beavattatni a Fiúval való szoros kapcsolatot jelenti, és hála ennek az egységnek beteljesedik János evangéliumának ígérete, Bérulle szerint: „Mindaz, amit Jézus élt, lehetővé teszi, hogy mi is benne éljünk és hogy ő éljen bennünk."[5]

---

[3] Pierre de Børulle: Oeuvre de piØtØ, 111.

[4] KEK 522.

[5] KEK 521.

A szentségi liturgia mint a misztériumok kiváltságos helye

Nem véletlen, hogy a misztérium (görögül *mysterion*) szót latinra a *sacramentum* (szentség) szóval fordították. A Krisztussal létrejött egység misztériumainak szemlélése során kiváltképpen a szentségek, és főként az Eucharisztia liturgiájában teljesedik be. Mert amikor az ember hallgatja Jézus szavait, megjelennek előtte Jézus gesztusai, Jézus újra és valóságosan jelen van, és ez Isten szakramentuma. Az Eucharisztia szentségében a kenyér és a bor Krisztus valóságos testévé és vérévé lesz, s egyúttal az eljövendő valóság, a Bárány lakomájának jele. Bennünk, akik részesülünk belőle, az általa jelzett végső valóságot már megvalósítja. Ugyanez a logika működik Jézus életének többi misztériumában is. Így lebben föl a fátyol Isten elrejtett életéről, annak részesei vagyunk „kegyelme dicsőségének dicséretében" (Ef 1,6).

Az eucharisztikus liturgia, amely megváltásunk központi misztériumának, Jézus kereszthalálának és feltámadásának állít emléket, betagozódik az Úr ünnepeinek ciklusába, minden egyes misztériumról megemlékezik és szemlélteti azokat. Szívünket úgy irányítja, hogy „ugyanazon érzelmek éljenek bennünk, mint Jézus Krisztusban" (Fil 2,5). Ezt a Krisztus által Egyházának adott lelki tanítást a liturgikus ünnepek segítenek befogadni. A 2000-ben boldoggá avatott Dom Columba Marmion (1858–1923), XII. Piusz és XXIII. János, valamint Dom Odo Casel tettek sokat e szemlélet-lelkület elterjedéséért.

Mária pedig, aki „szívében megőrzött mindent" (Lk 2,19), utat mutat nekünk Fia felé a rózsafüzér és a Mária-ünnepek segítségével.

Fordította: Török József

XAVIER MORALES 1975-ben született, Alexandriai Szent Athanáz szentháromságos teológiájából készíti doktori térisét.

Kedves Előfizetőnk!

A szerkesztőség az olvasók megértését kéri e szám késedelmes megjelenése miatt.

•Egy éves **előfizetés**: 1200.- Ft
•**Kedvezményes** előfizetés: 1000.- Ft
•**Külföldi** előfizetés: 1700.- Ft
(a jelentősen emelkedett postaköltség miatt)
•Régi szám: 100.- Ft + postaköltség

A *COMMUNIO* folyóirat **eddig megjelent számai**nak tartalma:

1993. 1. Az ember és az örök élet *Már nem kapható.*
1993. 2. Európa – új evangelizálás *Már nem kapható.*
1993. 3. Az ember hivatása
1993. 4. Isten neve
1994. 1. Hit a teremtésben
1994. 2. Európa lelkisége
1994. 3. Isten irgalmassága
1994. 4. Isten örök Fia
1995. 1. Isten és ember szenvedése
1995. 2. Istenről beszélünk
1995. 3. Hiszem a test feltámadását
1995. 4. Idő és öröklét Ura
1996. 1. Isten és császár
1996. 2. Egyház és fiatalság
1996. 3. Isten és emberek műve

1996. 4. Istennek adott válasz
1997. 1. Jézus csodái
1997. 2. A remény nem csal meg
1997. 3. Tedd ide kezed
1997. 4. Krisztus az idők teljessége
1998. 1. Szentlélek éve
1998. 2. Gál Ferenc emlékezete
1998. 3. Veni Sancte Spiritus
1998. 4. Vedd a Szentlelket
1999. 1. Az Atya éve
1999. 2. Isten az Atya
1999. 3. Clementissime Pater...
1999. 4. Fides et Ratio
2000. 1. Kettős millennium
2000. 2. Az erősség erénye
2000. 3 Az irgalmas Atya szentsége
2000. 4. Szentháromság és Eucharisztia
2001. 1. Szentháromság és Egyház
2001. 2. A liturgia lelke
2001. 3. A hit és megjelenései
2001. 4. Emlékezés és megbékélés

Címünk:

Communio Alapítvány,
1053. Budapest, Papnövelde u. 7.
E-mail: communio@ella.hu

COMMUNIO
nemzetközi katolikus folyóirat idegennyelvű változatai:

Angol (USA): *International Catholic Review Communio* (P.O. Box 4557 Washington, D.C. 20017) – David L. Schindler (dir.)

Arab: *Al-Ligâ: Revue Chrétienne Internationale Communio* (rue Mgr. Mobarak Achrafieh, Beyrouth, Liban; – 7, rue Coëtlogon, 75006 Paris) – Mihel Hayek (dir.)

Argentin: *Revista Catolica Internacional Communio* (Posadas 1370, 1011 Buenos Aires) – Alberto Espezel (dir.)

Brazil: *Revista international católica de cultura Communio* (Rua Benjamin Constant 23, 6 andar, 20240-150 Rio de Janiero) – Estevao T. Bettencourt (secr.)

Chilei: *Revista Catolica Internacional Communio* (Los acantos 1317, Casilla 976, Centro de Casillas, Santiago de Chile) – Fernando Moreno (dir.)

Cseh: *Mezinárodni Katolická Revue Communio* (Husova 8/234, Cz-11000 Praha 1) – František X. Halas (dir.)

Flamand-holland: *Internationaal Katholiek Tijdschrift Communio* (Burgemeesterstraat 59 bus 6, B-3000 Leuven) – S. Van Calster (dir.); (Heijendahllaan 82, NL-6464 EP Kerkrade) – J. Ambaum (dir.)

Francia: *Revue Catholique Internationale Communio* (5, passage Saint-Paul, F-75004 Paris) – Vincent Carraud (dir.)

Horvát: *Svesci Communio* (Kščanska Sadašnjost, Marulicev trg 14, CR-10000 Zagreb) – Tomislav J. Šagi-Bunić (dir.)

Lengyel: *Miedzynarodowy Przeglad Teologiczny Communio* (Pallottinum, al. Przybyszewskiego 30, PL-60959 Poznan) – Lucjan Balter (dir.)

Német: *Internationale Katholische Zeitschrift Communio* (Gladbacher Str. 19, D-50672 Köln) – Maximilian Grenier (dir.)

Olasz: *Rivista Internacionale di Teologia e Cultura Communio* (Via Gioberti 7, I-20123 Milano) – Elio Guerriero (dir.)

Portugál: *Revista Internacional Católica Communio* (Universidade Católica Portuguesa, Palma de Cima, P-1600 Lisboa) – Henrique de Noronha Galváo (dir.)

Spanyol: *Revista Catolica Internacional Communio* (Ediciones Encuentro, c/Cedaceros 3-2, E-28014 Madrid) – Juan-Maria Laboa (dir.)

Szlovén: *Mednarodna Katoliška Revija Communio* (Zrinjskega 13, SLO-61000 Ljubljana) – Tomaz Podobnik (dir.)

Ukrán: *Sopricastija–Koinonia–Communio* (Zakarpatska vul. 18, 294017 Uzgorod)

2002.

X. évf. 1. szám

Tartalomjegyzék

Michel DUPUY
JÉZUS MISZTÉRIUMAI 3

GÁL Ferenc
A MISZTÉRIUMOK ÉRTELME 15

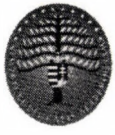
Anton ŠTRUKELJ
AZ IKONOK SZELLEMI SZÉPSÉGE 19

Aldino CAZZAGO
A CSEND A LITURGIÁBAN 31

GÁL Ferenc
AZ ÁLDOZAT MISZTÉRIUMA 48

Xavier MORALES
MÉG EGYSZER A MISZTÉRIUMRÓL 54

A Communio megjelenését
a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma
és a Nemzeti Kulturális Alapprogram
támogatta